

Ontwikkelingspsychologie

Inleiding

Ontwikkelingspsychologie = de wetenschappelijke studie naar de patronen van groei, verandering en stabiliteit die zich voordoen bij toenemende leeftijden, vanaf de conceptie, tot in de ouderdom.

- Groei: lichamelijke, fysieke groei bv. lengtetoeename, gewichtstoeename
- Veranderingen:
 - kwantitatief = toename, groei
 - kwalitatief = andere structuren die ontstaan waardoor we kunnen functioneren op hoger niveau
- stabiliteit bv. hartslag
- van conceptie tot ouderdom → levenslooppsychologie
- ➔ rol van de samenleving: vormt de context waarin de individuele ontwikkeling vorm kan krijgen

kenmerken:

- *continu*: begint bij baby en eindigt in de ouderdom
- *niet omkeerbaar*: altijd van baby naar ouder, en je kunt niet terug
- *globaal naar gedifferentieerd*: wordt steeds complexer

Rijping = kunnen functioneren op een hoger niveau t.o.v. groei (zindelijkheid)

Leren = kunnen functioneren op een hoger niveau t.o.v. ervaring (door omgevingsinvloeden en stimulatie)

Thematische gebieden:

- **fysieke ontwikkeling**: fysieke opbouw van het lichaam (spieren, hersenen, zintuigen)
- **cognitieve ontwikkeling**: manier waarop gedrag van mensen wordt beïnvloed door groei en verandering in eigenschappen die personen van elkaar onderscheiden = intellectuele rijping van cognitieve capaciteiten bv. objectpermanentie
- **sociale ontwikkeling**: manier waarop interacties en relaties van mensen gedurende hun levensloop stabiel blijven, veranderen en groeien, invloeden van buitenaf (afhankelijk van levensfasen)
- **persoonlijkheidsontwikkeling**: stabiliteit en verandering in de eigenschappen die personen van elkaar onderscheiden → stabiel in je leven maar gedurende levensfasen andere uitingsvormen door rijping en de invloed van de samenleving

Levensfasen:

- Prenatale periode
- Baby- en peutertijd (0-3 jaar)
- Kleutertijd (3-6 jaar)
- Basisschooltijd (6-12 jaar)
- Adolescentie (12- 20 jaar)
- Volwassenheid (20-60 jaar)
- Oudere volwassenheid of ouderdom (> 60 jaar)

- **Normatieve ontwikkeling:** algemene veranderingen en gedragsreorganisatie die alle kinderen doormaken als ze ouder worden
- **Individuele ontwikkeling:** individuele variatie rond de normatieve ontwikkeling, rol van omgevingsfactoren
 - Verruiming sociaal netwerk
 - Cohorten: een groep mensen die rond dezelfde tijd en plek zijn geboren = impact van generatie + impact van cultuur (babyboomers, niks-generatie, y-generatie)
 - **Normatieve invloeden:** gebeurtenissen die zich voor de meeste individuen binnen een groep op dezelfde manier voltrekken
 - Historisch bepaald: biologisch en omgevingsinvloeden gekoppeld aan een belangrijk historisch moment bv. Atoombom
 - Leeftijdsgebonden: biologisch en omgevingsinvloeden gelijk voor mensen in eenzelfde leeftijdsgroep, ongeacht waar of wanneer ze opgroeien bv. menopauze
 - Sociaal –cultureel bepaald: etnische afkomst, sociale klasse, subcultuur
 - Niet normatieve gebeurtenissen: specifieke, atypische gebeurtenissen bij een specifiek persoon, maar niet bij andere personen uit dezelfde groep

Verleden, heden, toekomst

Vroeger werden kinderen gezien als imperfecte miniatuurvolwassenen: ze moesten voldoen aan de eisen van volwassenheid. Ze kregen geen specifieke kinderbehandeling.

Breekpunt door een boek van Jean-Jacques Rousseau waarin het kind zich ook perfect kon ontwikkelen zonder streng opgevoed te worden

Eind 18de eeuw werden de fysieke en taalkundige mijlpalen van het kind vastgelegd door Charles Darwin → evolutietheorie.

Kinderarbeid werd afgeschaft en onderwijs werd ingericht + nieuwe trends rond kinderontwikkeling waardoor inzicht in de kindertijd vergrote en ontwikkelingspsychologie ontstond.

Continue – discontinue verandering?

- **Continue:** verandering verloopt geleidelijk, prestaties op een bepaald niveau groeien voort uit een vorig niveau = kwantitatief: ontwikkelingsprocessen die aanzet geven tot verandering blijven gedurende het hele leven gelijk
- **Discontinue:** verandering verloopt in duidelijk te onderscheiden stappen/fasen = kwalitatief: gedrag en processen zijn in verschillende fasen kwalitatief anders

Kritieke (vroeger) – gevoelige (nu) periode?

- **Kritieke:** specifieke tijd in de ontwikkeling waarin een bepaalde gebeurtenis de grootste gevolgen heeft = onomkeerbare consequenties door aan -of afwezigheid van bepaalde omgevingsfactoren
- **Gevoelige:** mensen zijn gevoelig voor bepaalde stimuli uit de omgeving waardoor bepaalde vermogens optimaal naar voor komen, maar de gevolgen van ontbrekende stimuli zijn terug te draaien = geen onomkeerbare consequenties

Levensloopmodel – focus op specifieke perioden

- **Levensloopmodel:** moderne theorieën: groei en verandering in de loop van de levensduur en verbanden tussen verschillende perioden
- **Focus specifieke perioden:** vroegere theorieën: kindertijd en adolescentie als belangrijkste perioden

Nature – nurture:

- **Nature:** genetisch bepaalde eigenschappen, vermogen en capaciteiten die ze van hun ouders erven → endogeen: bepaald niet wat er ontwikkeld wordt maar dat er ontwikkeld wordt
- **Nurture:** omgevingsinvloeden die ons gedrag bepalen (sociaal, biologisch en maatschappelijke invloeden) → exogeen
- ➔ Interactionisme: zowel genen als omgeving spelen een rol

Onderzoek

Psychodynamisch perspectief

= duistere, onbewuste krachten waar we weinig controle over hebben

Psychoanalyse Freud

Gedrag is gemotiveerd door (onbewuste) innerlijke krachten, herinneringen en conflicten

Onbewuste krachten zijn bepalend voor iemands persoonlijkheid en gedrag

= infantiele, afgesloten wensen, verlangens en behoeften die storend van aard zijn

In de kindertijd kan je dingen meemaken die een stempel gaan drukken op je leven op latere leeftijd

= terugkeer van het verdrongen (→ driften die niet met elkaar overeenstemmen)

Delen van de persoonlijkheid:

- **ID/ES:** primitieve driften (seks, honger, agressie, irrationele impulsen), werkt volgens het **genotprincipe**: zo veel mogelijk bevrediging, zo weinig mogelijk spanning
- **ICH/EGO:** **realiteitsprincipe**: zoekt naar een compromis tussen het ES en de realiteit, werkt als buffer om instinctieve energie in toom te houden
- **SUPEREGO:** geweten: onderscheid tussen goed en kwaad

Theorie hoe vormt de persoonlijkheid zich tijdens de kindertijd:

Het libido zet zich telkens vast op een andere erogene zone

Erogene zone = lichaamsdeel dat lust kan verschaffen → mond, anus, geslachtsorganen

Fixatie = in een eerdere ontwikkelingsfase blijven steken door onopgelost conflict (teveel of te weinig bevrediging)

- *Letterlijke fixatie*: als kinderen niet in staat zijn zichzelf in een bepaalde fase voldoende te bevredigen of als ze teveel worden bevredigd
- *Symbolische fixatie*: overgang naar een volgende fase kan te moeilijk zijn om nieuwe uitdagingen, eisen aan te gaan waardoor het ICH gaat reageren met fixatie waardoor je blijft steken in de vorige fase

Fasen in de psychoseksuele ontwikkeling:

- **Orale** fase (0-1,6)
- **Anaal** -sadistische fase (1,6-3) → ICH ontwikkeld zich
- **Fallische** fase (3-5à6) → über ICH ontwikkeld zich → oedipuscomplex: jongens willen de de moeder bezitten en gaan de vader zien als hun rivaal maar ook bewonderen, ze gaan zich dan identificeren met de gevreesde vader en op die manier leren ze wetten en normen aanvaarden (= ontwikkeling superego), meisjes zijn verliefd op hun vader en zien hun moeder als rivaal maar ook als model, ze gaan zich identificeren met de moeder en op die manier leren ook zij wetten en normen aanvaarden
 - Jongens: castratieangst: angst om penis kwijt te geraken
 - Meisjes: penisnijd: willen ook een penis
- **Latentiefase** (6-11) → het über ICH gaat zich verder ontwikkelen door zich te identificeren met de socio –culturele omgeving

- **Genitale** fase (11-...)

Psychosociale theorie Erikson

= veranderingen in de manier waarop we aankijken tegen onze interacties met anderen, gedrag van anderen en tegen onszelf als leden van de maatschappij

Omgeving kan zowel *bevorderend*: adequaat en voldoende mensen om je te ondersteunen, als *belemmerend*: inadequaat en niet voldoende mensen rondom u, zijn.

Model met 8 levensfasen met elk een kernconflict= fundamentele fase/crisis/uitdaging waar iedereen voorstaat en die specifiek is voor elk van de 8 ontwikkelingsfasen → kunnen een positieve of negatieve uitkomst hebben

Hoe je een conflict oplost in een vorige fase heeft een invloed op het oplossen van een conflict in het volgend stadium.

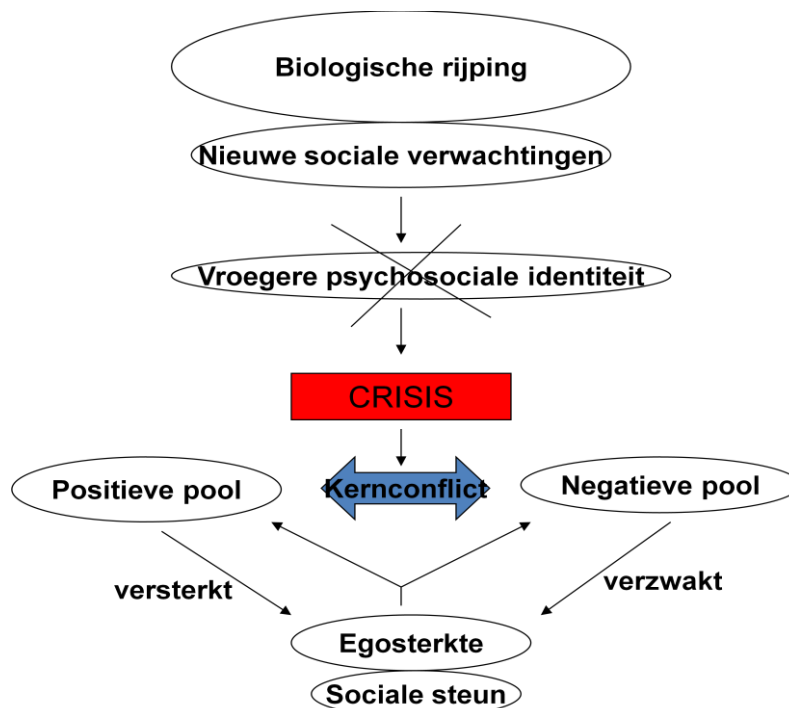
Het model is universeel en kent een vast patroon.

Wanneer je in je ontwikkeling botst op biologische rijping en nieuwe sociale verwachtingen van gedrag (= eisen van je lichaam en omgeving) dan gaat je identiteit wankelen → je moet proberen om die terug stabiel te maken → je geraakt in crisis en dit uit zich in een kernconflict dat positief of negatief kan uitdraaien, afhankelijk van:

- Egosterkte: mogelijkheden die je hebt om problemen op te lossen
- Sociale steun: steun van het sociale netwerk

Heb je hier voldoende van kent dit positieve gevolgen, heb je hier onvoldoende van gaat dit negatief uitdraaien

- Wanneer je in een bepaalde fase een kernconflict goed oplost = succeservaring dan zal dit jou egosterkte versterken waardoor je in een volgende fase sneller tot een positieve pool zal komen
- Wanneer je tot een faalervaring komt gaat het je egosterkte doen dalen, waardoor je in volgende fasen moeilijker een kernconflict zal kunnen oplossen, maar de sociale steun maakt het mogelijk om na een faalervaring toch nog tot de positieve pool te komen in volgende fasen.

Levensfase	Kernconflict	Omgevingsaspect	Egosterkte
Oraal-sensorisch (0-1 j)	Fundamenteel vertrouwen vs. fundamenteel wantrouwen Vertrouwen dankzij steun van de omgeving wantrouwen: angst en zorg over anderen	Geborgenheid vanwege verzorgers	Hoop
Anaal-musculair (1-3 j)	Autonomie als onderzoek wordt gestimuleerd vs. schaamte en twijfel over zichzelf als onafhankelijkheid ontbreekt	Gezagsvolle en oordeelkundige ouders	Wilskracht
Locomotorisch-genitaal (3-6 j)	Initiatief ontdekken van manieren om dingen in gang te zetten vs. schuldgevoel over daden en gedachten	Harmonieuze gezinssituatie	Doelgerichtheid
Latentie (7-11 j)	Vlijt groeiend besef van competenties vs. minderwaardigheid geen vertrouwen in eigen kunnen	Belangstellende leraars en bereidwillige klasgenoten	Bekwaamheid
Adolescentie	Identiteit bewustzijn van eigen uniekheid en weten welke rol te spelen vs. Rolverwarring onvermogen om juiste rollen in leven te identificeren	Leeftijdsgroep en identificatiefiguren	Trouw
Eerste volwassenheid	Intimiteit ontwikkeling liefdevolle seksuele relaties en hechte vrienden vs. isolement angst voor relaties met anderen	Partner en job	Liefde
Volwassenheid	Generativiteit (scheppend) gevoel bij te dragen aan continuïteit van leven vs. Stagnatie bagatelliseren van eigen activiteiten	Eigen gezin en zinvol werk	Zorgzaamheid
Rijpheid	Ego-integriteit gevoel van eenheid in wat men in leven heeft bereikt vs. wanhoop spijt van gemiste kansen	Bredere samenleving	Wijsheid

Verskil met Freud:

- Ego positievere rol
- Groei en verandering gedurende hele leven (freud tot adolescentie)
- Intrapsychisch (psychoseksuele) + interpsychisch (psychosociaal)
- Positievere kijk op ontwikkelen: gericht op succesvolle oplossingen voor problemen (freud op pathologie) + sociale omgeving kan helpen bij problemen egosterkte

Behavioristisch perspectief

Nurture → studie van effecten van stimuli (mensen, voorwerpen, gebeurtenissen) in de omgeving op het gedrag van mensen

Klassieke conditionering

= op een bepaalde manier leren reageren op een neutrale prikkel die de respons normaal niet uitlokt
Watson, hond van Pavlov

→ Stimulus –substitutie = automatisch

Vb. reclamewereld: het product zorgt na herhaaldelijk tonen automatisch voor een positieve prikkel (bv. Auto ook zonder knappe vrouw)

Operante conditionering

= vorm van leren waarbij een vrijwillige respons versterkt of verzwakt wordt, afhankelijk van zijn associatie met positieve of negatieve consequenties

Skinner

Instandhouding van gedrag door de reactie van omgeving (bekrachtiging):

- Beloning = positieve bekrachtiging → gedrag zal sneller worden herhaald
- Straf = negatieve bekrachtiging → gedrag zal waarschijnlijk niet worden voortgezet (extinctie)

Gedragsmodificatie = techniek om frequentie van gewenst gedrag te verhogen, en ongewenst gedrag te verlagen

→ Klassiek + operante: mens als black box

Sociaal cognitieve leertheorie

= we leren door het gedrag van anderen (model) te observeren = modelleren

Bandura

Voorwaarden:

- Aandacht voor de persoon die je wilt observeren
- Retentie: gedrag moet je onthouden
- Motorisch in staat zijn hetzelfde gedrag te stellen
- Bekrachtiging (pos) & motivatie

+

- Situatie soortgelijk aan die van model
- De persoonlijkheid van de waarnemer speelt een rol
- Consequenties van gedrag moeten niet aan de lijve ondervonden zijn

Model: interactie is niet noodzakelijk, er is in zekere mate een overeenkomst tussen model en waarnemer, het kan een concreet aanwezig persoon zijn, maar kan ook symbolisch zijn, kan een persoonlijk model, of een positioneel model zijn (= omwille van de status van het model)

Bv. courageous modeling om angsten te overwinnen

→ Oog voor interne mentale activiteit van de mens

Cognitief perspectief

Richt zich op processen die mensen in staat stellen de wereld te leren kennen, te begrijpen en erover na te denken, de manier waarop mensen de wereld zich vanbinnen voorstellen en erover nadenken.

Cognitieve ontwikkelingstheorie Piaget

- ➔ De ontwikkeling verloopt in vaste, universele stadia en zorgt ervoor dat men steeds op een kwalitatief hoger niveau zal functioneren
Zowel kwantiteit van informatie stijgt, als de kwaliteit van onze kennis en begrip.
 - Menselijk denken opgebouwd uit **schema's**: georganiseerde mentale patronen die bepaalde gedragingen of acties vertegenwoordigen = kennisstructuren van hoe de wereld in elkaar zit, maakt de wereld voorspelbaar bv. zuigschema, restaurantbezoek
 - **Adaptatie**: manier waarop kinderen reageren op en zich aanpassen aan nieuwe informatie
 - **Assimilatie**: omgeving ➔ individu: een ervaring interpreteren binnen je huidige cognitieve ontwikkelingsstadium en denkwijze, omgeving aanpassen aan jou kennis en vaardigheden, nieuwe info vanuit omgeving inpassen in bestaande schema's die ongewijzigd blijven
 - **Accommodatie**: individu ➔ omgeving: bestaande manieren van denken veranderen als reactie op een nieuwe stimulus of gebeurtenis, je eigen bestaande schema's wijzigen op basis van nieuwe info
- Bv. Je hebt het koud: assimilatie = raam dichtdoen, verwarming hoger zetten, accommodatie = rillingen, kippenvel, haar omhoog

Informatieverwerkingstheorie

Theorie die probeert te achterhalen op welke manier de mens informatie opneemt, gebruikt en opslaat.

Eerder gekenmerkt door kwantitatieve verandering (vermogen, verwerkingssnelheid)

- Mentale representatie = de verinnerlijkte voorstelling van hoe de wereld eruit ziet
- Concepten (relaties) = stukjes kennis
- Semantische processen = relaties tussen verschillende concepten

Contextueel perspectief

= Perspectief dat kijkt naar de relatie tussen individuen en hun fysieke, cognitieve, persoonlijkheid- en sociale wereld

Sociaal culturele theorie Vygotsky

= verloop van de cognitieve ontwikkeling is het resultaat van sociale interacties tussen leden van een cultuur

Door met anderen te interageren (spelen, samenwerken) leren wat belangrijk is in de samenleving en hoe deze in elkaar zit ➔ ontwikkeling als wederzijdse transactie tussen kind en omgeving: mensen en omgeving beïnvloeden kind, dat ook de omgeving en de mensen beïnvloedt

Zone van de naaste ontwikkeling (ZNO): prestaties en activiteiten die de lerende nog niet autonoom kan uitvoeren, maar waarin hij/zij wel slaagt mits de nodige ondersteuning van en interactie met een meer bekwame persoon = wat een kind samen met een ander kan uitvoeren

Evolutionair perspectief

= theorie die probeert gedrag te identificeren dat het resultaat is van de genetische erfenis van onze voorouders

Charles Darwin: evolutietheorie

- ➔ Genen bepalen fysieke en persoonlijkheidskenmerken

De babytijd

De geboorte

Slides

1. Fysieke ontwikkeling

Groei en stabiliteit

Gemiddeld geboortegewicht = 3,4 kg

Gemiddelde lengte = 50 cm

- ➔ Eerste twee levensjaren sterke groei
 - 1 jaar: gewicht x 3, lengte +25
 - 2 jaar: gewicht x4, lengte + 40

Veranderingen in lichaamsproporties treden ook op: hoofd gaat minder groot deel van lichaamslengte innemen naarmate je volwassen wordt

Principes van groei:

- **Cefalocaudal:** groei vormt een patroon dat begint met hoofd en bovenste lichaamsdelen en zich uitstrekt naar de rest van het lichaam Bv. Zicht sneller ontwikkelen dan stappen
- **Proximodistale:** ontwikkeling voltrekt zich vanuit het centrum van lichaam Bv. Romp sneller groeien dan armen en benen
- **Principe van hiërarchische integratie:** eenvoudige vaardigheden ontwikkelen afzonderlijk en onafhankelijk van elkaar maar nadien integratie in complexe vaardigheden Bv. oog-hand coördinatie
- **Principe van onafhankelijkheid van systemen:** verschillende lichaamssystemen kennen verschillend groeitempo Bv. Lichaamsomvang vs. zenuwstelsel

Integratie lichaamssystemen (p147):

- Ritme= zich herhalende, cyclische gedragpatronen bv. waak/slaap
- Gedragstoestand= mate van bewustzijn tijdens interne en externe stimulatie
 - Waaktoestand: alert, niet-alert, agitatie (voortdurend of met tussenpozen bezig zijn op een laag niveau), huilen
 - Slaaptoestand: actieve slaap, rustige slaap, overgangsslaap
 - Overgangstoestanden: doezelen, staren, overgang slapen en waken

Slaap:

Neonatus slaapt ongeveer 16 à 17 u per dag, met een eigen ritme zonder bewust te zijn van dag en nacht.

<6 maanden: REM-slaap = de periode tijdens de slaap van oudere kinderen en volwassenen die geassocieerd wordt met dromen, maar neonatus dromen waarschijnlijk niet

Zintuigen

Zien, horen, smaken, ruiken en voelen

- Sensatie = de stimulatie van de zintuigen
- Perceptie = met behulp van de zintuigen en de hersenen ordenen, interpreteren, analyseren en integreren van stimuli

Visuele perceptie

- Binoculair vermogen rond 14 weken = vermogen om de beelden van beide ogen te combineren zodat je diepte en beweging kan onderscheiden
Visuele klif: baby's tussen 6 en 14 maanden weigeren → diepte al onderscheiden
- Baby's jonger dan 6 maanden kunnen 10-30 keer minder goed zien in de verte dan volwassenen, een pasgeborene kan enkel dingen zien die maximum 40cm van hem verwijderd zijn, vanaf 3 maanden ziet hij scherp en, vanaf leeftijd van 6 maanden bijna even goed als volwassene in de verte.
- Visuele voorkeuren zijn genetisch bepaald: al vanaf de geboorte hebben ze meteen een voorkeur voor een bepaalde kleur, vorm... ze kiezen sowieso liever voor stimuli met patronen.
Niet enkel genetisch maar ook omgeving: voorkeur voor gezicht van eigen moeder en vanaf 6-9m onderscheiden van verschillende mensengezichten (is niet zo bij gezichten van andere soorten)

Auditieve perceptie

Al vanaf de geboorte hebben baby's een voorkeur voor bepaalde geluidscombinaties, al in de baarmoeder konden ze horen vandaar dat ze een vrij goed gehoor hebben bij de geboorte. Voor zeer hoge en zeer lage geluidsfrequenties zijn ze veel gevoeliger dan volwassenen, maar minder gevoelig voor de middenfrequenties.

Geluidslokalisatie: een geluid wordt gelokaliseerd door middel van beide oren: je merkt het aan het subtiele verschil tussen de momenten waarop het geluid je oren bereikt maar een babyhoofd is kleiner waardoor er minder verschil is in moment en het ook moeilijker te lokaliseren is, maar vanaf 1 jaar zoals volwassene.

Onderscheid van klanken in gesproken taal: ouder dan één maand kunnen ze een onderscheid maken tussen twee op elkaar lijkende geluiden (proefje zuigbeweging 'ba' en 'pa'), vanaf 4,5 maanden kunnen ze hun eigen naam onderscheiden en vanaf 5 maanden herkennen ze verschillen in talen en hebben ze een voorkeur voor de moedertaal.

➔ Mensen herkennen en onderscheiden op basis van hun stem

Geur en smaak

- **Geur:** duidelijke voorkeuren: geen rotte eieren, wel bananen en boter
- Op basis van geur de moeder herkennen
Experiment: kinderen die borstvoeding krijgen konden gaasje van moeder onderscheiden van dat van anderen, kinderen die geen borstvoeding krijgen konden dit niet, en niemand kon geur van de vader onderscheiden
- **Smaak:** voorkeur voor zoet: dit is evolutionair omdat moedermelk zoet is, hierdoor hadden baby's die van zoet hielden meer kans om te overleven van de moedermelk.
- ook voorkeuren voor datgene wat de moeder dronk en at toen de baby in de baarmoeder zat

Tastzin (voelen)

Gevoeligheid voor pijn

Baby's voelen pijn: agitatie bij pijn: snellere hartslag, zweten, gezichtsuitdrukkingen, huilintensiteit en hoogte verandert.

Als baby's ouder worden worden hun reacties sterker: snellere overdracht van informatie in het zenuwstelsel

Veel pijn in babytijd kan zorgen voor een grotere gevoeligheid aan pijn in volwassenheid

Aanraking

Aanraken veroorzaakt biochemische reacties in de hersenen die groei en positief gemoed stimuleert
➔ induffelen van onderste ledematen, zachtjes tikken en masseren

Vooraf extra aandacht voor premature, zieke kinderen, adoptiekinderen → gestimuleerd door massage

Aanraken is ook een manier op de wereld te ontdekken: vanaf 6 maanden steken ze alles in hun mond omdat het gevoel van een object in u mond informatie geeft over dat object

Multimodale perceptie

= benadering waarbij gekeken wordt hoe de informatie die wordt opgevangen door verschillende individuele zintuigen wordt geïntegreerd en gecoördineerd

= combinatie van input van verschillende zintuigen

- sensaties zijn al geïntegreerd bij pasgeborenen
 - zintuigen werken eerst afzonderlijk en na ontwikkeling hersenen verder geïntegreerd
- Weten nog niet welk de juiste visie is!

Wel: vanaf 1 maand is er dialoog tussen de informatie van de verschillende zintuigen want door een object in mond te hebben gehad kan hij/zij dit ook visueel herkennen.

De ontwikkeling van perceptuele vermogens wordt gestimuleerd doordat baby's **affordances** ontdekken= de actiemogelijkheden die een bepaalde situatie of stimulus verschaft bv. Dat ze kunnen vallen als ze een steile helling afdalen

2. Cognitieve ontwikkeling

Piaget

Leren door te doen, kennis is het resultaat van direct motorisch gedrag

- ➔ **Elk levend organisme wordt geboren met twee tendenties: tendens tot adaptatie en tendens tot organisatie, met doel te komen tot equilibrium en kwalitatief hoger functioneren**
 - Adaptatie: assimilatie en accommodatie
 - Organisatie: aangeboren tendens om eigen processen in jezelf tot geordende, samenhangende gehelen te integreren
 - Equilibrium: evenwicht zoeken tussen organisme en eisen van de omgeving → door assimilatie en accommodatie + interactie adaptatie en organisatie
 - Schema's
 - o Schema's van handelen = sensorimotorische of gedragsschema's
 - o Schema's van denken = cognitieve of operationele schema's
 - o Tot 2 jaar enkel sensorimotorische schema's: grijpen, zuigen, kruipen = actie = leren door doen!
 - o Vanaf 2 jaar ook cognitieve schema's
- ➔ Kennis van kind verruimt door aanpassen van schema's en omgaan met de omgeving

Sensorimotorisch stadium (0-2jaar)

Onderverdeeld in 6 substadia

- **Eenvoudige reflexen (0 -1m)**
Aangeboren reflexen die gaan uitbereiden door ervaring en oefening en die de basis vormen voor latere doelgerichte handelingen bv. Zuigreflex
- **Eerste gewoonten en primaire circulaire reacties (1 -4m)**
Baby's gaan afzonderlijke acties tot geïntegreerde activiteiten maken bv. een object grijpen en eraan zuigen
Primaire circulaire reacties: herhalingsreacties waarbij handeling zelf voldoende plezier verschaft om ze opnieuw te stellen, ze vinden het leuk om te doen en daarom gaan ze het herhalen, gericht op eigen lichaam → schema's aanpassen, gecoördineerd en geïntegreerd = ontwikkeling van cognitieve schema's

- **Secundaire circulaire reacties (4 -8m)**

Baby's kijken meer naar de wereld rondom zich en spelen in op hun omgeving

Niet het herhalen van de handeling zelf is het doel maar het opnieuw oproepen van de prettige effecten van de handeling, gericht op objecten in de omgeving bv. Schudden met rammelaar omdat ze het geluid leuk vinden

Ook meer stemontwikkeling omdat de buitenwereld hierop reageert

Semi-intentionaliteit: beweging bij toeval en onverwacht effect stimuleert tot opnieuw stellen van gedrag/ nog geen echt 'intentioneel' doel

- **Coördinatie van secundaire circulaire reacties (8 -12m)**

Intentioneel: verschillende schema's worden gecombineerd en gecoördineerd tot één actie om een probleem op te lossen = vermogen om bepaalde middelen te gebruiken om bepaalde doelen te bereiken: kind gaat het dat het ervaren heeft als toevallige aanbrenger van een effect nu gebruiken om het effect uit te lokken (bv. Speelgoedje wegduwen om een ander te kunnen pakken), ze kennen hun doel en gaan dan gedrag stellen om dat doel te bereiken + vermogen om op toekomstige omstandigheden te anticiperen

- Objectpermanentie: besef dat mensen/objecten niet ophouden te bestaan, ook al zijn ze onzichtbaar

- **Tertiaire circulaire reacties (12 -18m)**

Actief exploreren en manipuleren, doelgericht uitproberen van nieuwe effecten, gedrag *variëren* om nieuwe effecten uit te proberen

Ze gaan situaties wijzigen om te kijken wat voor consequenties ze hebben = mini-experimenten.

Ze hebben veel belangstelling voor het onbekende.

- Objectpermanentie: zoeken naar het object waar ze het het laatst hebben gezien

- **Het begin van denken (18 -24m)**

Mentale representatie: innerlijke voorstelling van een gebeurtenis of object → maakt doen alsof mogelijk: *indirecte imitatie*: een persoon die niet meer aanwezig is wordt geïmiteerd Hierdoor kunnen kinderen oorzaak –gevolg relaties beter begrijpen en gaan ze mentaal experimenteren: vooraf schatten wat het effect van bepaald gedrag kan zijn.
= verinnerlijkte tertiaire circulaire reacties

- **Primaire circulaire reacties** = louter herhalen van handeling zelf, gericht op eigen lichaam
- **Secundaire circulaire reacties** = handeling om een gekend effect weer te voorschijn te roepen, gericht op omgeving (semi-intentioneel → intentioneel)
- **Tertiaire circulaire reacties** = doelgericht uitproberen van nieuwe effecten, door het gedrag op een gevarieerde manier te herhalen (niet-verinnerlijkte → verinnerlijkt)

Informatieverwerkingstheorie

Geeft verklaringen voor de manier waarop individuen informatie opnemen, gebruiken en opslaan.

→ Kwantitatieve veranderingen, alle deeltjes (Piaget = kwalitatieve veranderingen, totaalbeeld)

Cognitieve groei = toename van complexiteit, snelheid en capaciteit op het gebied van informatieverwerking

- *Coderen*: opnemen van informatie, gebeurt selectief (enkel datgene waar je aandacht naartoe gaat, gaat gecodeerd worden)
- *Opslag*: behoud van informatie in het geheugen
- *Retrieval*: informatie terug uit je geheugen naar je bewustzijn halen om er iets mee te doen

Automatisme= de mate waarin aandacht nodig is voor een activiteit

- Automatische processen: weinig aandacht
- Gecontroleerde processen: veel aandacht = bewust

Na gecontroleerde naar automatische processen bv. lopen, eten met mes en vork → zorgen voor een vlotte informatieverwerking

- Informatie wordt gecodeerd op basis van frequentie: als je mensen frequenter gaat zien worden het bekende
- Leren van concepten en categorisering: hoe vaker je eigenschappen samen ziet voorkomen, dan ga je ze zien als een concept bv. dier met vier poten, dat blaft en een staart = hond
- Leren van statistische patronen en relaties = wiskundig (baby van 5m kan al eenvoudige wiskundesommen: ze kijken langer naar het onverwachte foute resultaat ($1+1=1$) dan naar het verwachte juiste ($1+1=2$))

Geheugen:

Herinnering= proces waarmee info wordt opgenomen, en vervolgens wordt opgeslagen en opgehaald

= al aanwezig bij baby's want ze raken bv. gewend aan dingen en daar heb je geheugen voor nodig
Het verbeterd naarmate ze ouder worden door training bv. dat ze zich herinneren als ze met de voetjes trappelt de mobiel draait: een baby van 2m onthoudt dit 2d, een baby van 6m onthoudt dit 3 weken. → Sneller herinneren door middel van een **hint** bv wanneer de mobiel vanzelf draait

Verschil geheugen van baby's en kinderen/volwassenen:

- Informatie wordt op dezelfde manier verwerkt: coderen, opslagen en terug ophalen, maar de aard van de herinnering verschilt: hoe ouderen, hoe sneller en hoe duurzamer de herinnering
- Herinneringen uit de babytijd zijn duurzaam maar ze kunnen niet altijd gemakkelijk opgehaald worden want nieuwe informatie kan de oude vervangen/vervormen + door gebrek aan woordenschat kan de herinnering niet goed beschreven worden

Lange termijn geheugen:

Herinneringen uit de babytijd (persoonlijke ervaringen) blijven meestal niet tot in volwassenheid, wel vanaf 18-24m.

- Impliciet geheugen: herinneringen die onbewust opgehaald worden zoals motorische vaardigheden en gewoonten
- Expliciet geheugen: herinneringen die doelbewust opgehaald worden vanaf 18m

Intelligentie:

Ontwikkelingstest onderscheiden baby's met een normaal en een abnormaal ontwikkelingspatroon. Geeft een goed beeld van het huidige ontwikkelingsniveau van een baby, vooral bruikbaar voor het detecteren van een achterstand. Het is wel geen voorspelling voor de toekomst en de volwassen intelligentie, maar wel in de extremen om zo op tijd te kunnen ingrijpen.

- **Gesell:** welke gedragspatronen zijn op een bepaalde leeftijd het meest gebruikelijk?
→ **Ontwikkelingsquotiënt**= een ontwikkelingsscore die betrekking heeft op *motorische vaardigheden* zoals kruipen of stappen, *taalgebruik* zoals meervouden, *aanpassingsgedrag* of ze gaan exploreren en *persoonlijke en sociale vaardigheden*.

Nu: Bayley scales of infant development : ontwikkelingstest van motorische en mentale vaardigheden op basis van ontwikkelingsquotiënt

Snelheid van informatieverwerking bij baby's zegt iets over de latere intelligentie bij volwassenen, meten ze door:

- Gewenningstest: efficiënt verwerken van informatie = sneller iets leren over de stimuli en aandacht sneller afwenden omdat je schema sneller volbracht is

- Visueel herkenningssgeheugen: sneller blijkt van herkenning geven
- Cross -modale perceptie: het vermogen om een stimulus die door één zintuig werd ervaren op een later tijdstip te herkennen met een ander zintuig bv. pen al eens in mond gehad (tast), later herkennen door te zien

3. Sociale -en persoonlijkheidsontwikkeling

Emoties

Basale emoties overal op dezelfde manier: angst, boos, blij, nieuwsgierig, walging en droefheid
Blijven levenslang en zijn aangeboren.

Emotionele uiting hangt af van cultuur en van het kind: of ze het tonen en hoe vaak ze het tonen.

Differentiële emotietheorie: de uitdrukking van emoties weerspiegelt de emoties en reguleert de emoties = toont het en beleefd het ook echt: door het tonen leer je ermee omgaan, mee bepaald door de omgeving

- Vreemdenangst: angst bij het ontmoeten van een onbekende (6-12m) → goed voor de evolutie want hoe verder in het eerste levensjaar hoe meer ze kunnen wegkruipen, zich verplaatsen waardoor ze kunnen weggaan van mama en papa, maar ze willen niet weg door vreemdenangst wat hun overlevingskansen vergroot
Vreemdenangst komt er door een toename van het cognitieve vermogen: ze beginnen een onderscheid te maken tussen bekende en onbekende op basis van de frequentie van voorkomen van deze personen, ze hebben ook meer de neiging om de wereld te begrijpen en iets of iemand onbekend begrijpen ze niet → angst.
 - Kinderen die meer in contact komen met vreemden minder angst
 - Banger voor mannen dan voor vrouwen
 - Banger voor volwassenen dan voor andere kindjes
- Scheidingsangst: angst die er is bij de afwezigheid van de vaste verzorger (vanaf 7-8 maanden, hoogtepunt 14m) → zelfde oorzaken als vreemdenangst
Heb je objectpermanentie voor nodig want je moet weten dat iemand die je niet meer ziet nog wel bestaat

Glimlachen

Sociale glimlach = als reactie op een andere persoon (6-7weken) = positieve emotie

Is niet de glimlachjes in slaap en lachen naar alles wat amusant is

Vanaf 2m gaan ze hun glimlach doelbewust gebruiken om er bv iets voor te krijgen en zijn ze ook gevoelig voor de reactie van de andere

Pasgeborene imiteren gezichtsuitdrukkingen zonder de betekenis te begrijpen

- 6-8w: onderscheid maken tussen verschillende gezichtsuitdrukkingen en erop reageren
 - 5m: begrip van vocale uitingen van emoties (vrolijkheid en droefheid)
- ➔ Vanaf 4m begrijpen ze de emoties die achter gezichtsuitdrukkingen en vocale uitingen schuilen, ze weten welke uitdrukkingen van emoties samengaan, ➔ kunnen emoties voortbrengen, interpreteren en het effect van hun emoties op andere inschatten.

Social referencing = doelbewust zoeken naar gevoelens van anderen om onduidelijke omstandigheden en gebeurtenissen te kunnen plaatsen

= in onbekende situatie naar andere/volwassene kijken om te zien hoe ze zich moeten gedragen, vooral op basis van gezichtsuitdrukkingen

Wordt vaak gebruikt bij tegenstrijdige boodschappen (bv oma lacht, mama is boos) en bij dubbelzinnige situaties.

- De waarneming van de gezichtsuitdrukking roept dezelfde emoties op als deze die wordt uitgedrukt door de baby
 - De baby haalt info uit de gezichtsuitdrukking maar ervaart de emotie niet zelf
- ???

Zelfbesef

= bewust zijn dat je los van de wereld staat

- Vanaf 1 jaar, voor 1 jaar adualisme: kindjes denken dat ze samenvallen met de wereld en ze maken geen onderscheid tussen zichzelf en de wereld, zien zich niet als een individu
- Vanaf 17m herkennen ze zichzelf in de spiegel
- Rond de 2 jaar worden ze zich ook bewust van hun eigen capaciteiten

= wanneer is afhankelijk van cultuur en opvoeding (zelfstandigheid = sneller zelfbesef)

Theory of mind

= de kennis en opvattingen van kinderen over hun mentale wereld

Gedachten, intenties, gevoelens en ideeën toeschrijven aan uzelf en anderen en het gedrag van andere voorspellen en erop anticiperen

Zoeken naar verklaringen voor de manier waarop anderen denken

= metacognitie: leren denken over je eigen manier van denken, en over dat van iemand anders

= je verplaatsen in gedachte van jezelf en de andere

- Je beschouwd anderen als wezens die zelf denken en reageren → onderscheid tussen object en subject (die iets kan willen en kan nadenken)

= voorloper van **empathie** = een emotionele respons die correspondeert met de gevoelens van een andere persoon (vanaf 2j) → andere troosten, bezorgd zijn maar ook misleiden, doen alsof omdat je weet dat een ander over iets denkt je dat gaat proberen te beïnvloeden

Relaties

Hechting

= intieme fysieke en emotionele band die zich ontwikkelt tussen een kind en een specifiek individu

= veiligheid en durven te exploreren

We zoeken nabijheid van bepaalde andere leden van dezelfde soorten

Start al prenataal: foetus kan klanken herkennen en leert zo stem van de moeder/vader kennen → bevorderend voor hechting postnataal

Erikson: ontwikkelingstaak 0-12/18m

Wantrouwen ↔ **vertrouwen**

- Geborgenheid van verzorgers belangrijk = omgevingsfactor
Gevoel van veiligheid creëren en kind goed verzorgen = goede hechting → kind krijgt dit dan zal het vertrouwen krijgen, kind krijgt dit niet voldoende dan zal het wantrouwen ontwikkelen → belangrijk voor latere relaties!

Erikson: 2 manieren om een kernconflict op te lossen:

- Omgeving: geborgenheid, hechting
- Egosterkte (zelf je probleem oplossen): hoop

Keuze van hechtingsobject:

Verzorging of genegenheid en sensitiviteit (zo goed mogelijk signalen van kinderen waarnemen dat er een nood is, interpreteren welke nood er is en er gepast op reageren)?

- Lorenz: imprinting= je binden aan het **eerste bewegend object** dat je ziet (experiment eendjes)

- Freud: orale behoeftebevrediging door de **moeder** = primaire hechtingspersoon want in staat om te verzorgen (mek geven)
- Harlow: rhesusaapjes → genegenheid belangrijker dan behoefte aan eten en drinken (verzorging)
- ➔ Zowel verzorging als genegenheid en sensitiviteit spelen een rol bij het aangaan van hechting maar genegenheid en sensitiviteit zijn cruciaal

Moeder: veilige hechting bevorderen:

- Inspelen op de behoefte en stemming van het kind
- Belangrijk dat er gereageerd wordt maar ook hoe: snel en positief, niet negeren of afwijzen of inconsistent reageren, warm en teder zijn en er moet interactionele synchronie zijn = gevoelens van moeder en baby moeten op elkaar worden afgestemd

Vader: vroeger vader minder betrokken door rolpatroon en omdat de moeder de biologische basis heeft

Nu: vader grotere rol in opvoeding waardoor sommige baby's primaire relatie aangaan met vader
➔ Vader moet liefde tonen

Anderen: kunnen hechtingsrelaties aangaan met meerdere personen: als de primaire hechting niet goed was kunnen de andere relaties en buffer zijn en kan dit nog wel veiligheid creëren bij het kind

- In stressvolle omstandigheden liever getroost door moeder = afhankelijk van de activiteiten die moeder en vader doen met het kind
 - Moeder = voeding, verzorging, kalm spel → rust
 - Vader = wilder spelen → actie
- In een stressvolle situatie wil het kind meer rust krijgen = moeder

Gehechtheidstheorie Bowlby

Hechting = samenspel omgeving + genen

- Veiligheid en zekerheid zoeken en vijanden ontwijken = genen
- Responsiviteit van de verzorger die veiligheid geeft: hechtingsfiguur = omgeving

Veilige stabiele hechting vormt een thuisbasis om te gaan verkennen

Moeder is cruciale figuur met biologische bagage

- ➔ Heeft een belangrijke impact op de latere psychologische ontwikkeling
 - ➔ Kinderen met een veilige hechting later meer zelfvertrouwen, creativiteit en sociale vaardigheden
 - ➔ Hoe beter de hechting als kind, hoe beter de latere hechting met partner
 - ➔ Onveilige hechting = risicofactor voor stoornissen, angst en depressie

Hechtingsrelaties kunnen wel wijzigen!

Meten van kwaliteit van relatie

Vreemdesituatieprocedure Ainsworth

- ➔ Observeren van reacties van het kind
- ➔ 3 + 1 vormen van gehechtheid

1. Veilige hechting (type B)

Moeder is een veilige haven, wanneer de moeder aanwezig is gaat het kind exploreren, bij scheiding gaat het kind soms huilen maar wel minder op het gemak zijn en minder exploreren (ze ervaren stress), als de moeder terugkomt zijn ze blij, zoeken ze toenadering en gaan ze terug exploreren

- ➔ Ouders zijn sensitief, consequent, geïnteresseerd en voorspelbaar

Onveilige hechting:

2. Vermijdende hechting (type A)

De moeder wordt niet opgezocht, als de moeder terugkomt wordt die vermeden, lijkt onverschillig tegenover moeder en vreemde (geen uiterlijke reactie op scheiding maar innerlijk wel stress), ze zijn weinig reactief maar ondergaan

→ Ouders

- geen afstand aan hun kind geven, eraan plakken, ze emotioneel overrompelen
- weinig interesse tonen in noden van het kind = niet sensitief waardoor kind zijn emoties niet toont omdat de moeder er toch niet op ingaat, ze doen alsof de moeder niet aanwezig is en gaan geen contact zoeken

3. Angstig –ambivalente of afwerende hechting (type C)

Zowel positieve als negatieve reacties op moeder, ze zijn heel kleverig en aanhankelijk en doen nauwelijks aan verkenning van speelgoed en ruimte. Ze tonen een heel heftige reactie bij de scheiding: huilen, woede en frustratie, wanneer de moeder terugkomt tonen ze een ambivalente houding: ze gaan de moeder afstoten, zijn moeilijk troostbaar, bijna geen exploratie, ze zoeken moeder wel op maar gaan schoppen en slaan

→ ouders inconsistent en onvoorspelbaar: ze gaan hun kind zowel afstoten als soms aantrekken, laten hun eigen gevoel primeren boven dat van het kind waardoor het kind niet weet wat het heeft aan de moeder

4. Gedesorganiseerde en gedesoriënteerde hechting (type D)

Er is geen duidelijk patroon in het gedrag van het kind, ze vertonen inconsistent en tegenstrijdig gedrag (ze gaan bv wel naar de moeder maar kijken die niet aan), ze zijn verward en bang bij scheiding en als de moeder terugkomt vertonen ze verward gedrag (staren, schommelen, niet aankijken)

→ ouders zijn zelf zeer angstig, misbruik en verwaarlozing van het kind = meest extreme vorm van onveilige hechting

Interacties baby's onderling:

Nog geen vriendschappen maar wel vormen van sociale interactie: ze glimlachen en gebruiken hun stem, ze hebben meer aandacht voor andere baby's dan voor hun eigen spiegelbeeld of voor andere objecten, ze hebben een voorkeur voor bekenden (bv broer, zus) en dit neemt toe met de leeftijd → 9-12m: kiekeboe spel, achter elkaar kruipen, speeltje aangeven

Ze gaan elkaar ook imiteren waardoor ze leren van elkaar = impact op cognitieve ontwikkeling

Persoonlijkheidsontwikkeling

Persoonlijkheid = geheel van duurzame eigenschappen die het ene individu van het andere onderscheiden

Erikson: omgevingsbepaald: ervaringen in de vroege kindertijd gaan je persoonlijkheid vorm geven (**vertrouwen of wantrouwen?**)

Autonomie ↔ Schaamte en twijfel (12/18-3j)

Autonomie/zelfstandigheid wordt verkregen wanneer ouders exploratie en vrijheid gaan stimuleren
Schaamte en zelftwijfel wanneer ouders beperkend en te beschermend zijn
Egosterkte om kernconflict op te lossen = wilskracht

Temperament = patronen van arousal (prikkeling) en emotionaliteit (ervaren en tonen van emoties) die de consistentie en duurzame eigenschappen van een individu vormen
= niet welk gedrag of waarom maar het hoe ze zich gedragen

Dit zijn genetisch bepaalde, aangeboren verschillen die vrij stabiel zijn tot in volwassenheid maar er is wel een omgevingsinvloed mogelijk.

- **Activiteitsniveau:** mate van beweging, motorische beweging (actief/rustig)

- **Prikkelbaarheid** (arousal): mate van agitatie (opwinding, onrust), troostbaarheid, huilgedrag, van streek geraken... (blijft vrij stabiel gedurende je leven)

Clusters:

- *Gemakkelijke baby's*: positief ingesteld, nieuwsgierig, goede zelfregulatie, milde of lage intensiteit van emoties
- *Moeilijke baby's*: negatieve buien, moeilijke zelfregulatie en trekken zich terug uit nieuwe situaties
- *Langzame starters*: inactief, reageren kalm op omgeving, trekken zich terug en passen zich langzaam aan
- *Restcategorie* met een mix van de voorgaande

Gevolgen van temperament:

Goodness of fit = de ontwikkeling is afhankelijk van de mate waarin het specifieke temperament van kinderen aansluit op de eisen van de omgeving

- Laag AN en laag PB → omgeving waar ze hun gedrag zelf kunnen bepalen
- Hoog AN en hoog PB → stevige begeleiding nodig

Moeilijke kinderen meer risico op probleemgedrag maar hangt vooral af van de manier waarop ouders hierop reageren, ze moeten er consistent en met warmte op reageren om gedragsproblemen te vermijden (niet met woede of inconsistent)

Relatie met hechting: expressieve kinderen gaan hun gevoelens en behoeften meer tonen waardoor het makkelijker is voor de verzorger om die behoefte te bevredigen en dit bevordert de hechting.

Biologische basis:

- Gedragsgenetica: temperament is erfelijk, vrij stabiel en vormt de kern van persoonlijkheid bv remming t.o.v. onbekende, duurt voort in volwassenheid

Gender

= het besef mannelijk of vrouwelijk te zijn + perceptie van mannelijkheid of vrouwelijkheid

In de babytijd is het verschil in geslachten klein

1j: kunnen verschil maken tussen vrouwen en mannen, en voorkeur voor speelgoed (wordt ook versterkt door ouders)

2j: jongens zijn zelfstandiger en minder gevoelig, meer ongehoorzaam, is ook beïnvloed door omgeving want jongens worden gestimuleerd om op verkenning te gaan, meisjes worden meer geknuffeld en in de buurt gehouden

Kleuter –en peutertijd

Cognitieve ontwikkeling

Piaget

Preoperationeel denken (2-7 jaar)

- **Symboolgebruik:** gebruik van een mentaal symbool: een woord of object voor iets wat niet aanwezig is, iets zien voor iets anders bv sleutel = naar de winkel
 - Taal: je geeft een woord (= een symbool) aan iets wat je ziet
 - Teken: je geeft betekenis aan je tekening
 - Doen alsof = symbolisch spel
 - Anticiperen of voorstellen van de toekomst
= representatie van wereld op concrete manier

→ Acties kunnen symbolisch weergegeven worden waardoor het denkproces sneller verloopt en de taalvaardigheid toeneemt want taal is ook een symbool
→ Hierdoor is denken in de toekomst ook mogelijk
 - **Redeneren:** niet enkel doen maar ook denken hoe de wereld in elkaar zit
 - Gebruik van **(pre)concepten**: zien wat samen hoort binnen een bepaalde categorie
- ➔ Innerlijke representatie verbetert waardoor ze minder afhankelijk zijn van sensorimotorische activiteiten om de wereld te begrijpen: een kind hoeft iets niet te zien of te doen om te leren, maar kan het door te denken en door het innerlijk voor te stellen

2 substadia:

- **Preconceptueel denken** (2 tot 4½)
Concepten= denken in begrippen om indrukken en belevenissen te kunnen ordenen, samenhangen en causale relaties te ontdekken.
Een concept = iets in gedachten wat niet verwijst naar een specifiek object of situatie maar naar eigenschappen of combinaties van eigenschappen die gemeenschappelijk zijn aan een reeks uiteenlopende objecten of situaties bv. Kleur groen
→ Hiervoor moet je verschillen en gelijkenissen bij objecten kunnen onderscheiden
= abstracte niveau
Preconceptueel: er is nog veel verwijzing naar concrete dingen uit de omgeving
 - Overdiscrimineren: symbolen of verwijzingen te beperkt gebruiken
 - Overgeneraliseren: symbolen of verwijzingen te algemeen gebruiken
waardoor de betekenis te veel gegeneraliseerd wordt bv. alles met 4 wielen dat rijdt is een auto (=assimileren)
- **Intuïtief denken** (4½ tot 7)
= denken waarin tot uiting komt dat peuters en kleuters primitief redeneren en gretig kennis over de wereld verwerven
Overgang naar concepten en vorming van associaties op intuïtieve wijze = spontaan oordelen, niet eerst nadenken over argumenten, ze gaan ook geen argumenten geven, het is gewoon zo → ze moeten leren redeneren

Einde van preoperationeel stadium:

- Begrip van **functionaliteit**: weten dat acties, gebeurtenissen en resultaten volgens ene vast patroon aan elkaar gerelateerd zijn.

- Begrip van **identiteit**: besef dat bepaalde dingen altijd hetzelfde blijven ongeacht veranderingen in vorm, uiterlijk en omvang bv. man blijft een man ook al zet je hem een pruik met lange haren op

Onvolkomenheden:

1. Gecentreerd denken

Centratie= het onvermogen om zich op meer dan één aspect van een stimulus te concentreren

Bv. Een man met een hondenmasker is een hond voor 2-3jarige = preoperationeel stadium

Ze gaan enkel de nadruk leggen op de oppervlakkige, opvallende elementen en de rest negeren

Dit komt omdat het visuele beeld het denken domineert, ze leggen de nadruk op de uiterlijke vormen

bv. Rij knopen bovenste 10 knopen dicht tegen elkaar, onderste 8 knopen ver uit elkaar → onderste meeste knopen door langste rij

→ Gebrek aan **conservatie** = inzicht dat kwantiteit niet gerelateerd is aan de uiterlijke vorm van objecten. Het kind begrijpt niet dat veranderingen in één dimensie (uiterlijk) niet noodzakelijk een verandering in een andere dimensie teweegbrengen (hoeveelheid/kwantiteit) bv hoeveelheid sap in verschillende grootte van glazen

Hebben ze begrip van *identiteit* voor nodig, moeten ze *gedecentreerd* kunnen denken (op verschillende aspecten tegelijk kunnen letten) en ze moeten begrip hebben van *volgorde van transformaties* (wanneer de ene toestand naar de andere overgaat niet enkel letten op de eindtoestand maar ook op het proces)

2. Onvolledig begrip van transformatie

Transformatie= een proces waarbij de ene toestand verandert in de andere toestand

In dit stadium gaan ze nog statisch gericht denken, en geen rekening houden met het proces: ze letten enkel op begin en eindtoestand, niet op de overgang

3. Irreversibiliteit van het denken

Het kind is niet in staat om denkacties in de omgekeerde zin uit te voeren. Bv. Marie heb jij een zusje? Ja Julie. Heeft Julie dan ook een zusje? Nee.

4. Egocentrisme

Het kind kan zich niet verplaatsen in het standpunt van anderen

- Perceptueel: gebrek aan besef dat andere de dingen vanuit een ander perspectief zien bv. verstoppertje achter een kussen maar anderen kunnen hen nog wel zien
- Conceptueel: gebrek aan besef dat andere gedachten, gevoelens en standpunten hebben die verschillen aan die van henzelf = reden waarom ze geen argumenten kunnen aanbrengen voor hun gedachten (dat van hen is het juiste)

Uit zich in:

- Magisch denken: denken dat je door bepaalde dingen te doen of juist niet te doen het verloop van dingen kan beïnvloeden bv. als je naar examen rijdt en voorbij een boom rijdt denken dat die jou geluk gaat brengen
- Animisme: het bezielen van levensloze objecten bv. tafel is stout als je ertegen bent gelopen

Informatieverwerkingstheorie

Mentale programma's die kinderen gebruiken om problemen op te lossen steeds complexer

Getallen

Goed ontwikkeld begrip van getallen: kleuter kan tellen op een systematische en consistente manier volgens bepaalde principes:

- Elk object moet je maar 1 getal toekennen
- Elk object moet je maar 1x tellen

- Fouten in benamingen consistent: altijd dezelfde fouten
- 4jarigen kunnen eenvoudige optel –en aftreksommen maken door te tellen met concreet materiaal + hoeveelheden met elkaar vergelijken

Geheugen

Autobiografisch geheugen: de herinneringen van specifieke gebeurtenissen uit ons eigen leven

Tot 3 jaar niet echt nauwkeurig, vanaf 3 jaar steeds nauwkeuriger en kunnen centrale kenmerken van terugkerende gebeurtenissen herinnerd worden bv volgorde van gebeurtenissen om op restaurant te gaan

Nauwkeurigheid en specificiteit mee bepaald door de waardering van het kind voor de gebeurtenis: levendige en belangrijke gebeurtenissen meer onthouden + invloed van de cultuur bv. verschil tussen wat Amerikanen zich nog herinneren t.o.v. Chinezen

Gebeurtenissen die vaak terugkeren, gaan ze organiseren in **scripts**: een algemene weergave in het geheugen van gebeurtenissen en de volgorde waarin ze optreden → aangevuld en gevarieerder bij het ouder worden

Herinneringen van een specifieke gebeurtenis binnen een script is minder specifiek dan een herinnering die niet in een script is opgeslagen.

Herinneringen worden ook vereenvoudigd omdat complexe verbanden moeilijk door een peuter/kleuter kunnen beschreven worden

Sociale en persoonlijkheidsontwikkeling

Genderidentiteit

Het gevoel van mannelijk of vrouwelijk te zijn is duidelijk aanwezig en ze geven ook een label aan de anderen

Tijdens het spelen duidelijk: jongens gaan meer wilde spelletjes doen en meisjes meer georganiseerde en rollenspel

Meisjes spelen liever met meisjes en jongens met jongens = voorkeur voor eigen sekse (meer dan eigen cultuur)

Ze gaan verwachtingen ontwikkelen over het toepasselijke gedrag voor jongens en voor meisjes:

Heel stereotiep en minder flexibel, wel dezelfde stereotiepe opvattingen als volwassenen

- Mannen: competitief, krachtig en onafhankelijk
 - Vrouwen: warm, expressief, zorgzaam en onderworpen
- ➔ Invloed op eigen gedrag en op de manier waarop ze met volwassenen en leeftijdsgenoten omgaan

Verklaringen:

- Biologisch: geslacht= fysieke kenmerken die mannen en vrouwen van elkaar onderscheiden
➔ leiden tot genderverschillen (gevoel mannelijk of vrouwelijk te zijn en je ernaar te gedragen)
 - Hormonen: blootgesteld aan medicatie voor de geboorte met androgenen (mannelijke hormonen) meer mannelijk stereotiep gedrag en andersom.
 - Hersenen: verbinding tussen de twee hersenhelften bij vrouwen groter dan bij mannen: door het gedrag gaan die bepaalde hersengebieden bv zorgzaam meer gaan ontwikkelen
 - Omgevingsinvloeden + voorouders mannelijk met typisch mannelijk gedrag en ook vrouwen met typisch vrouwelijk gedrag zorgde voor overleving
- Psychoanalytisch: freud ➔ fallische fase = oedipuscomplex ➔ identificatie met ouder van zelfde sekse: overname van genderattitudes en waarden waardoor normaal gedrag voor mannen en vrouwen worden doorgegeven

- Sociale leertheorie: gedrag en verwachtingen van gender geleerd door observatie van anderen, imitatie van gedrag dat beloond wordt, confrontatie met boeken, tv, videospelletjes en op een directe manier door te zeggen 'lief meisje' en 'grote jongen'
- Cognitieve theorie: door de ontwikkeling van een genderschema
 - Genderidentiteit: perceptie van het zelf als mannelijk of vrouwelijk
 - Genderschema: soort van raamwerk waarin genderrelevante info geordend wordt = gekleurde bril, stuurt je aandacht hoe dat mannen of vrouwen zich moeten gedragen.
 - Genderconstantie: het besef dat mensen permanent mannelijk of vrouwelijk zijn als gevolg van vaste, onveranderlijke biologische factoren (4-5 jaar)

Vriendschappen

Kinderen jonger dan 3 jaar: weinig sociale interactie

Vanaf 3 jaar ontwikkeling van echte vriendschappen met leeftijdsgenoten: individuen met eigen kwaliteiten waarmee ze willen spelen en plezier maken, gericht op samen dingen doen en spelen.

→ Krijgt een permanent karakter, niet enkel nu maar ook betekenis in de toekomst, vertrouwen, steun en gemeenschappelijke interesse neemt toe, nodig voor raad en bescherming

Theory of mind

Vanaf 2 jaar ontwikkeld

2-3j: kind begrijpt percepties, pos/neg emoties en wensen

3-4j: kind begrijpt dat mensen motieven/redenen hebben voor hun gedrag + dat mensen kunnen doen alsof

4-5j: kind begrijpt dat mensen 'false beliefs' kunnen hebben = verkeerde overtuiging van de werkelijkheid

Manieren om TOM te testen:

- Foute overtuiging opdracht = unexpected transfer taak: kinderen met TOM zullen zeggen dat Sally in de mand zal zoeken omdat ze zich kunnen verplaatsen in het perspectief van de ander, kinderen die nog geen TOM hebben ontwikkeld gaan zeggen dat Sally in de doos gaat zoeken omdat IK weet dat de bal in de doos zit dus iedereen weet het
- Deceptive box taak: doosje van krijtjes maar er zitten kaarsjes in

+5 jaar: ze hebben inzicht in 'false beliefs': ze weten dat er verschillende interpretaties mogelijk zijn van eenzelfde situatie

Ontstaan TOM beïnvloed door:

- Rijping van de hersenen → meer emotionele vermogens
- Ontwikkeling taalvermogen → als ze woorden kennen over denken en weten gaan ze er beter over kunnen reflecteren
- Sociale interactie & fantasiespel
- Culturele factoren: westers (gedrag wordt toegeschreven aan persoon zelf, omdat die zo is) en niet-westers (gedrag soms toegeschreven aan eerder externe factoren zoals goden of ongeluk)

Morele ontwikkeling

= de rijping van een rechtvaardigheidsgevoel en van het besef van goed en kwaad en het overeenkomstig gedrag

Visie van Piaget:

Onderzoek: verhaaltjes waarin een kind iets deed dat strafbaar is

2 dingen gemanipuleerd:

- Intentionaliteit: met opzet of toevallig
- Gevolg: grote of weinig schade

➔ Wat was het ergste? Welk kind is het meest stout? Wie moet het meeste straf krijgen?

Morele ontwikkeling verloopt in stadia:

- Heteronome moraliteit = moreel realisme (4-7 jaar)
 - Regels vast en onveranderlijk, maar ieder kind heeft wel zijn eigen regels waar aan wordt vastgehouden
 - Geen invloed van intentie (met opzet of niet) maar de nadruk ligt op de materiële gevolgen van een daad: letten enkel op de schade
 - Immanente rechtvaardigheid: regels die overtreden zijn moeten direct bestraft worden
 - Beginnende coöperatie (samenwerking) (7-10 jaar)
 - Meer kennis van de formele regels van spelletjes niet meer enkel eigen regels, regels wel onveranderlijk en iedereen houdt zich aan die formele regels, aan de juiste manier van spelen
 - Autonome coöperatie (vanaf 10 jaar)
 - Regels wijzigen als alle deelnemers het ermee eens zijn ➔ wetten en regels worden door mensen gemaakt en kunnen gewijzigd worden als ze dat willen
 - De ernst van de daad en de intentie bepalen de straf
- ➔ In de morele ontwikkeling evolueren kinderen van geen rekening houden met intentie naar wel rekening ermee houden maar Piaget onderschatte de leeftijd: al vanaf 3 jaar hebben kinderen besef van intentie en gaan ze daarop een oordeel vellen, en vanaf 4 jaar vind een kind dat liegen verkeerd is

Schooltijd

Cognitieve ontwikkeling

Piaget

Concreet -operationeel stadium (7-12j)

Vermogen om operaties en logica te gebruiken

Denkfouten uit preoperationeel stadium worden rechtgezet

- **Denken**
Operaties uitvoeren op concrete problemen, iets wat ze zien = niet abstract
- **Relatie tijd en snelheid** 2 auto's die gelijk starten maar een andere route afleggen ➔ langere route moet harder rijden (gevorderd in concreet –operationeel stadium)
- **Conservatietaken** worden correct opgelost
 - ➔Decentratie: op meer aspecten van een stimulus letten (niet meer egocentrisch)
 - ➔Reversibiliteit: omkeerbaarheid van een stimulus waardoor die terugkeert naar zijn oude vorm (water terug in vorig glas doen)
- **Classificatie** = ordenen van objecten in klassen en subklassen op basis van gelijkenissen en verschillen (verzamelen en uitwisselen van bv flippo's)
Class inclusion problem ➔ klasseren van groene en gele bloemen, maar ze behoren allebei tot de categorie bloemen

Ze blijven wel vastzitten aan concrete, fysieke realiteit, ze zijn niet in staat om abstracte of hypothetische vragen op te lossen zoals wat als?

= niet op dezelfde moment bij alle culturen maar kunnen het wel leren

Informatieverwerking

Hersenen

- Myelinisatie gaat sneller waardoor de informatieverwerkingscapaciteit stijgt
- Frontale lobben ontwikkelen waardoor het inhibitorisch vermogen ontwikkeld = vermogen om interne en extern afgeleide stimuli te controleren bv. een man die gaat winkelen negeert alle externe (alle andere winkels) en interne (honger) factoren maar gaat recht op 1 winkel af → hij inhibeert deze andere stimuli

Kinderen leren steeds beter omgaan met informatie

- **Verbetering korte termijn geheugen**
= tijdelijke opslagplaats voor taakrelevante informatie: als je er verder niets mee doet ga je het niet onthouden, je onthoudt het zolang het relevant is
Je onthoudt gemiddeld 7 items, kan vergroot worden door **chunking**: informatie dat tijdelijk moet worden opgeslagen gaan bewerken, groeperen, structureren zodat je geheugencapaciteit vergroot
- **Metageheugen**: je hebt besef van processen van het geheugen: je weet wat het geheugen is en dat sommige een beter geheugen hebben
- **Geheugenstrategieën**: doelbewuste gebruikte tactieken om de cognitieve verwerking te verbeteren
 - Herhalen
 - Ordenen
 - Sleutelwoordstrategieën: 2 reeksen woorden aan elkaar koppelen vooral bij leren van een vreemde taal in lagere school → Frans woord koppelen aan een Nederlands woord dat erop lijkt van klank zodat je er een beeld bij kunt vormen
 - Elaboratie: koppeling van mentale beelden aan de informatie die je wilt herinneren

Lezen

Vereist de ontwikkeling van een mentale representatie van een set visuele symbolen die met het semantisch lexicon verbonden worden door middel van een fonologische code.

- Semantisch lexicon: opslag voor de betekenis van woorden
- Orthografisch lexicon: opslag voor de visuele schrijfvorm van woorden
- Fonologisch lexicon: opslag voor de auditieve klank van woorden

Leesstadia:

0: (0-6j) essentiële vaardigheden (letters van alfabet, naam schrijven, heel belangrijke woorden herkennen)

1: (6-8j) fonologisch bewustzijn= woorden uitspreken door letters te laten samenvloeien
Namen + geluiden van letters leren kennen

2: (8-9j) vloeiend lezen, maar weinig betekenis omdat ze cognitieve middelen nodig hebben om letters te ontcijferen

3: (9-14j) lezen wordt gebruikt als middel om doel te bereiken, wel maar vanuit 1 perspectief

4: (14-..j) lezen vanuit meerdere perspectieven

Sociale –en persoonlijkheidsontwikkeling

Erikson

7-11j: Latentiefase

Vlijt ↔ Minderwaardigheid

↳ Zowel in de klas en voor taken als op de speelplaats (=soc. Vlijtig)

Egosterkte: bekwaamheid

Pos: competentie –bekwaamheid bij succes

Neg: mislukking -onvermogen bij moeilijkheden

- ➔ Hangt af van slechte ervaringen op school en geen voorbereiding op school
- ➔ Vlijt in de jeugd ➔ succesvol als volwassene

Zelfbeeld en eigenwaarde

Zelfbeeld: wie ben ik? = Opvattingen en percepties van het ik

= cognitief want het is geen oordeel, het is een pure beschrijving van wie je bent aan de hand van fysieke en **psychologische** eigenschappen (innerlijke trekken zoals lief, behulpzaam...)

Er is meer differentiatie in beschrijving van het ik = over vele aspecten kunnen ze zichzelf beschrijven + zowel positief als negatief (waar ze goed in zijn, en waar ze slecht in zijn)

- 3 persoonlijke + 1 intellectueel domein

- Intellectueel zelfbeeld: taal, geschiedenis, rekenen, natuurwetenschappen
- Sociaal zelfbeeld: leeftijdsgenoten, naasten
- Emotioneel zelfbeeld: specifieke emotionele stemmingen
- Fysiek zelfbeeld: fysiek vermogen en uiterlijk ➔ weegt tijdens de schooltijd het zwaarste door op het algemeen zelfbeeld

Eigenwaarde: algemene en specifieke positieve en negatieve manier waarop kinderen tegen zichzelf aankijken

= emotioneel want is een oordeel over het zelfbeeld

Ontstaat door:

- *Vergelijking met anderen:*
 - sociale vergelijking = beoordeling van het eigen gedrag, capaciteiten, expertise en meningen door ze te vergelijken met die van anderen ➔ met iemand gelijkaardig op de relevante punten
 - neerwaartse sociale vergelijking = sociale vergelijking met anderen die duidelijk minder competent of succesvol zijn ➔ beschermt het zelfbeeld en eigenwaarde
- *Vergelijking met normen van de maatschappij*
- *Vergelijking met innerlijke maatstaven* bv. Voor jou is een 7/10 slecht, je moet minstens een 8 halen van jezelf

Differentiatie: beoordeling van het zelfbeeld is een optelsom van zowel positieve als negatieve punten (op sommige vlakken eigenwaarde beter dan op andere)

Doorheen de levensloop daalt de zelfwaarde in de pubertijd op de leeftijd van 12j (overgang naar een andere school)

Kinderen kunnen terecht komen in een **cyclus van mislukking of succes door chronisch lage of hoge eigenwaarde:** wanneer ze een zwak gevoel van eigenwaarde hebben gaan ze lage verwachtingen hebben over hun prestaties waardoor ze minder inspanningen gaan doen en meer angst hebben, wat leidt tot een daadwerkelijke mislukking die hun laag gevoel van eigenwaarde enkel nog maar versterkt. Dit is ook zo bij succes.

➔ Kan gestimuleerd worden door omgeving/opvoeding:

- Ondersteunende/authoratieve: warmte + regels/grenzen ➔ pos gevoel van eigenwaarde
- Autoritair: neg gevoel van eigenwaarde want kan nooit eigen beslissingen maken (voelen zich onbekwaam)
- Toegeeflijk: vals gevoel van eigenwaarde (onrealistisch hoog) want er is veel warmte en geen regels/grenzen

Cultuurverschillen: door identificatie met je eigen groep en kans om macht –en statusverschillen te verminderen tussen meerderheidsgroepen en minderheidsgroepen ➔ hogere eigenwaarde en geen verschil tussen deze groepen = sociale identiteitstheorie

Vrienden

Voordelen:

- Je verwerft meer info over de wereld, jezelf en anderen
- Het geeft emotionele steun waardoor ze met stress kunnen omgaan
- Het is een oefening voor interactie en communicatie met anderen
- Het zorgt voor een intellectuele groei
- Je verwerft vaardigheden om hechte relaties op te bouwen
- Je leert samenwerken

Invloed niet groter dan de invloed van het gezin!

3 stadia:

- 1. **Concreet** (4-7j): gebaseerd op het gedrag van anderen: anderen die hen aardig vinden en waarmee ze speelgoed en activiteiten delen, en waarmee ze het meeste van hun tijd doorbrengen, niet gebaseerd op positieve karaktertrekken of persoonlijke kenmerken
- 2. **Vertrouwen** (8-10j): persoonlijke eigenschappen en kenmerken spelen een rol + de beloningen die de vriendschap oplevert, vertrouwen is heel belangrijk en als die wordt geschonden moet dat met formele verontschuldiging worden goedgekeurd
- 3. **Psychische nabijheid, wederzijdse openheid en exclusiviteit** (11-15j): loyaliteit en intimiteit zijn heel belangrijk, ze kijken minder naar de activiteiten maar meer naar de psychische voordelen

Populariteit:

- **Sociaal competent:** individuele sociale vaardigheden dat individuen in staat stelt succesvol te functioneren in sociale omgevingen
Behulpzaam, humor, open, vriendelijk, emoties van anderen begrijpen, coöperatief
- **Sociale probleemoplossing:** het gebruik van strategieën om sociale conflicten op te lossen op manieren die zowel voor jezelf als voor anderen bevredigend zijn
- ➔ Populaire kinderen kunnen de betekenis van het gedrag van anderen beter interpreteren en beschikken over meer technieken om met sociale problemen om te gaan

Gender:

Seksesegregatie = het sociale netwerk bestaat bijna alleen maar uit kinderen met dezelfde sekse

- Jongens vormen een groep en hebben een groter vriendennetwerk waarin er een hiërarchie bestaat, ze gaan statusverschillen opzoeken om hun eigen status te verbeteren
- Meisjes hebben 1 of 2 beste vriendinnen die dezelfde status hebben en proberen statusverschillen te vermijden, conflicten worden opgelost door een compromis te sluiten, de situatie te negeren of toe te geven zodat de harmonie bewaard blijft

Pesten:

- Pester (15%)
Helft van de pesters is thuis mishandeld, ze kijken naar gewelddadige films en liegen over hun pestgedrag, ze pesten ook zonder er berouw over te hebben, ze vertonen zowel thuis als op school storend gedrag
- Slachtoffer (90% ooit gepest)
Deze kinderen zijn vaak fysiek zwak en worden uitgesloten, ze missen sociale vaardigheden zoals humor om te ontzenuwen, meestal hebben ze ook een overbeschermende moeder
- Effecten: kan leiden tot depressie, eenzaamheid, lage eigenwaarde, angst en ontwijkend gedrag tegenover school
- Stoppen door het slachtoffer vaardigheden aan te leren, hun incasseringsvermogen vergroten en het besef dat zij niet de verantwoordelijkheid hebben voor het gedrag van de pester

Stoppen door de pester positieve sociale vaardigheden aan te leren en ze een liefdevolle en warme omgeving te geven.

Adolescentie

Fysieke ontwikkeling

Drugs en alcohol

Psychoactieve stoffen: alle middelen die een bewustzijnsverandering teweegbrengen

- Psycholeptica: alle middelen met een dempende werking
 - Alcohol in eerste instantie een dempende werking, lijkt wel of het stimuleert
- Psychoanaleptica: alle middelen met een stimulerende werking
- Psychodysleptica: Middelen die een verstoring van de waarneming teweegbrengen
- Overige stoffen

Alcohol

- Binge drinken= 6 consumpties of meer op korte tijd
 - Kan zorgen voor irrationeel gedrag, stommititeiten en alcoholvergiftiging

Drugs

Percentage: 47, 4% ooit cannabis gebruikt → experimenteren

- Invloed leeftijd: hoe vroeger je ermee begint, hoe meer je gebruikt

Cocaïne, XTC, amfetamines:

- Grafiek: vergelijking Amerika – Europa
Y-as: 15-16 jarigen

Overall hoog gebruik van alcohol en drugs, iets minder alcohol in Amerika want daar mag het pas vanaf 21 jaar

Redenen:

- Plezier
- Stresshantering: drinken om te kunnen omgaan met stress, moed indrinken
- Experimenteren
- Rolmodellen bv. Amy Winehouse, Tom Boonen
- Peer pressure
- Volwassen: het staat volwassen want men zit tussen kind en volwassen
- Machogedrag (vooral jongens)
- Ontsnappingsmechanisme om uit de dagelijkse druk te vluchten → vicieuze cirkel want op die manier ga je nooit leren omgaan met de dagelijkse problemen
- Vals consensus-effect: aan de hand van een paar in het oog springende voorbeelden, gaan ze er van uit dat iedereen veel drinkt

Verslaving

11% van de mannelijke studenten

- Biologische verslaving: je lichaam is zo gewend geraakt aan het middel, dat het niet meer kan functioneren zonder, wordt heel duidelijk bij het afkicken wanneer ze het middel niet meer hebben gaan ze beven, waanbeelden...

- Psychische: zonder het middel ben je steeds minder goed opgewassen tegen de dagelijkse druk van het leven vb. iemand moet hebben gedronken om bv. voor een klas te staan
 - o Je geraakt er **immuun** tegen: je hebt steeds meer van het middel nodig om dezelfde positieve effecten te verkrijgen
 - o Mensen die verslaafd geraken gaan meer regelmatig gebruik maken van steeds zwaardere middelen en gaan hun verantwoordelijkheden ontlopen zoals hun werk, kinderen, school
 - o Genetische factor door familiegeschiedenis, maar niet noodzakelijk en met altijd een invloed van de omgeving!
 - o Sommige mensen gebruiken gedurende de hele dag, andere nemen in kortere tijd grotere hoeveelheden.
 - o **Stepstone theorie**: lichte gebruikers van minder zware middelen gaan makkelijker overstappen naar zwaardere en gevaarlijkere middelen

Tabak

Studenten weten heel goed wat de gevaren zijn van roken, maar blijven het toch doen.

- Algemene daling maar wel stijging bij vrouwen
- Blanke en mensen met lage sociaal economische status roken meer dan afro-amerikanen en mensen met hoge sociaal economische status

Redenen

- Hip
- Nicotine: actief chemisch bestanddeel = psychoactieve stof die leiden tot verslaving
- Plezierig
- Volwassen
- Imitatie van andere volwassenen/ouders
- Overgangsrite: experimenteren met sigaretten wordt beschouwd als een teken van volwassenheid

Seksualiteit

- Freud → genitale fase
- Openheid: is overal aanwezig en bereikbaar voor iedereen, bv in media
Geslotenheid: taboe en wordt weinig over gepraat in bepaalde gezinnen
 - o Eerste keer: stapsgewijs vanaf 12 jaar → mate van intimiteit neemt toe
 - o Ongeveer 4 jaar tussen eerste kus en eerste keer seks
 - o Mensen uit TSO en BSO vroeger dan ASO en meer vaste relaties dan ASO
 - o Daling van leeftijd van de eerste keer

Anticonceptie

- Motief verschillend naar geslacht: jongens willen vooral geslachtsziektes vermijden, meisjes vooral zwangerschap voorkomen
- Ze denken dat het anderen overkomt, maar niet zij zelf

Kenmerken van **vroege starters**:

- Eenoudergezinnen
- Scheiding
- Gemengde gezinnen
- Grote gezinnen
- Seksueel actieve peers, broers en zussen

- Lage schoolresultaten
- Lage sociaal economische status (komen terecht in BSO/TSO, hoge SES komen terecht in ASO)

AIDS

Breekt het immuunsysteem af

Een van de belangrijkste doodsoorzaken bij adolescenten

Besmetting

- Primair (seks)
- Bloed

Andere SOA's

Voor 18 jaar heeft ongeveer 25% een SOA opgelopen

- Meest voorkomende: chlamydia, genitale herpes, gonorrroe...
- Gevolgen:
 - Velen behandeling
 - Toch ernstig gevaar voor gezondheid
 - Soms bij geen behandeling gevolgen in de volwassenheid zoals onvruchtbaarheid

Cognitieve ontwikkeling

Piaget

Formeel -operationeel stadium (vanaf 11 jaar)

Denken:

Hypothetisch deductief redeneren: starten vanuit een theorie, hypothesen afleiden en uiteindelijk toetsen in de werkelijkheid

Pendule taak: ze kunnen 4 factoren manipuleren → adolescenten gaan eerst nadenken over wat ze gaan doen, dan gaan ze 1 factor manipuleren en de rest constant houden en dit doen voor alle 4 de factoren, dan gaan ze zien dat het de lengte van het koord is die de snelheid bepaald → als je dit kan zit je in het formeel -operationeel stadium

Propositioneel denken: gebruik van abstracte logica in de afwezigheid van concrete voorbeelden

- Adolescenten hebben geen voorbeeld nodig, ongeacht of ze de chip gaan zien in stelling 1 voor hen altijd waar om dat het logisch is.
 - Adolescent weet dat een conclusie juist dient te zijn wanneer een aantal vooronderstellingen juist zijn, kinderen gaan het hier moeilijk hebben omdat een aantal van die vooronderstellingen niet voorkomen in de realiteit
- Niet iedereen ontwikkeld zich volledig tot dit stadium
 - Niet altijd: bv bij heuristieken: we vertrouwen op onze intuïtie, intuïtief aanvoelen
In minder vertrouwelijke situaties gaan we het veel moeilijker hebben om formeel – operationeel te kunnen redeneren.
 - Cultuur: waar wetenschap minder belangrijk is, minder aanwezig
 - Gevolgen:
 - Adolescenten zijn kritischer: kunnen redeneren en logica volgen
 - Idealisme: ze worden idealistischer
 - Discussie om de discussie, discussiëren over alles

Informatieverwerkingstheorie

- **Geheugencapaciteit stijgt**
- **Aandacht beter verdelen**
- **Abstract en hypothetisch denken**
- **Kennis stijgt**
- **Strategieën**

Metacognitie (= rede voor cognitieve groei)

- Metacognitieve kennis: kennis over het eigen vermogen bv. je weet van jezelf dat je een visueel geheugen hebt
- Metacognitieve vaardigheden: plannen, bv leerstof beter begrijpen en beheersen, weten aan hoeveel onderwerpen ze hoeveel tijd besteden

- ➔ Empathie/inlevingsvermogen maar toch egocentrisme: omdat zij enkel met zichzelf bezig zijn denken ze dat ze dat voor anderen ook zijn, voelen zichzelf het middelpunt van de wereld, bekijken alles enkel vanuit hun eigen standpunt
- Imaginair publiek: als ze buiten komen kijkt iedereen naar hen, denken dat ze fictieve toeschouwers hebben, alle blikken op hen
 - Persoonlijke fabel: ze denken dat al hun gevoelens en wat ze meemaken uniek is voor hen en dat niemand dat al heeft meegemaakt → eenzaamheid en onbegrip van anderen + gevoel van onsterfelijkheid: ze denken dat niets hen kan treffen, dat het enkel gebeurt bij anderen (bv. aids)

Uit zich later:

- Contact met leeftijdsgenoten
- Persoonlijke fabels bouwen af door het contact met vrienden

Morele ontwikkeling

Morele dilemma's: verhalen waar een conflict is tussen twee morele waarden bv. Heinz dilemma (wet – recht op leven) **KOHLBERG**

Antwoord op dilemma zegt iets over je morele ontwikkeling en je algemeen niveau van cognitieve ontwikkeling, antwoord afhankelijk van leeftijd

- **Preconventionele** moraal= nog niet gebaseerd op wetten, regels, conventies (stadium 1+2)
 - **Conventionele** moraal= afkeuring van anderen vermijden, willen aardig gevonden worden, nette -jongen mentaliteit, behandel anderen zoals je zelf wil behandeld worden (stadium 3+4)
 - **Postconventionele** moraal= persoonlijke keuze en universele waarden, bewust naleven van sociale principes en ethische regels, er zijn regels, wetten en normen maar net zoals in een contract kunnen die veranderd worden wanneer ze ingaan tegen het algemeen belang, maar zolang het er is moet het nageleefd worden (stadium 5+6)
- Niet iedereen komt in postconventionele moraal terecht (25%).

Kritiek:

- Link met gedrag? Je weet hoe je juist moreel moet handelen maar ga je er dan ook naar handelen? Want in realiteit komen er emoties bij!

❖ Populariteit: 4 verschillende mogelijkheden:

- Populair **hoge status**, veel contacten, door veel mensen aardig gevonden (controversieel door sommige mensen juist niet)
- Controversieel
- Afgewezen **lage status**, door bijna niemand aardig gevonden, geïsoleerd

- Genegeerd wordt niets van gevonden, grijze muizen

❖ Conformiteit

Peer pressure= de druk die leeftijdsgenoten uitoefenen om zich te conformeren aan hun gedrag en attitudes → geld zeker niet altijd en voor iedereen!

Terreinhypothese: ouders en leeftijdsgenoten hebben invloed op aparte domeinen bv. Impact van vrienden groter over vrije tijd en kledij, bij moeders meer over persoonlijke relaties en alledaagse dingen, vaders meer wanneer het gaat over schoolse of maatschappelijke fenomenen

- Zit een evolutie in: volwassenen minder onder invloed van de peer pressure dan adolescenten, zijn meer onafhankelijk en zelfstandig

Cognitieve ontwikkeling

Studeren of gaan werken?

Einde leerplicht = 18 jaar

18-21 jaar: 2 subgroepen: werkende en studerende jongeren, steeds meer studerende

- Positieve keuze: bewuste, eigen keuze
- Negatieve keuze: gedwongen keuze (bv. niet de financiële middelen om te studeren)

→ Beïnvloedende factoren:

- Economisch: financieel, studeren kost veel geld
- Intellectueel: vaardigheden, wat kan je aan?
- Onderwijskundig: welke opleiding ga ik volgen en welke instelling?
- Omgevingsbepaalt: welke school kies ik, geografisch dichtbij?
- Fysieke eigenschappen: bv. bij politie of als piloot

Hoger onderwijs

Evenveel mannen als vrouwen in hoger onderwijs, maar onderwijsniveau van vrouwen stijgt → emancipatie van de vrouw + aantal kinderen in gezin daalt waardoor er meer geld is om ook meisjes te laten studeren

Gendersverschillen:

- Studierichting: mannen meer technische en exacte wetenschappen, vrouwen meer sociale en onderwijs
- Duur van opleiding: vrouwen doen er minder lang over om eenzelfde opleiding af te ronden (blijven minder zitten)
- Zelfinschatting: mannen voelen zich competent in wiskunde en academische vaardigheden, competitiviteit en emotioneel welzijn
- Behandeling van vrouwen en mannen door docenten: in meer mannelijke richtingen worden mannen meer geholpen, op hun vragen en opmerkingen wordt positiever gereageerd
- Meisjes doen het beter in vrouwenopleidingen want ze durven daar meer vragen stellen

Maatschappelijke vooroordelen over de prestaties van vrouwen leiden tot slechtere prestaties bij vrouwelijke studenten: experiment wiskundetest met of zonder vooroordeel (mannen zijn er beter in)

Verschillen werkende en studerende jongeren

- Werkende jongeren:
 - Minder theoretisch gevormd
 - Snellere identificatie met volwassenen: omdat ze geld verdienen krijgen ze meer verantwoordelijkheden zoals volwassenen (auto, alleen wonen)

- Geen school als bindend element: vriendengroep is meer heterogeen = niet enkel studenten en verschillen in leeftijd
- Dreigende stagnatie van emancipatie: ze gaan de maatschappij minder in vraag stellen, minder kritisch zijn over strijden naar gelijkheid en autonomie omdat ze al veel sneller tot die gevestigde orde behoren
- Specifiek consumentengedrag: meer vatbaar voor invloed van reclame (minder kritisch)
- **Studerende jongeren:**
 - Meer theoretisch gevormd waardoor ze een kritische kijk hebben
 - Langer interimstatus = grijze zone tussen kind/adolescent en volwassen → economisch afhankelijk en gebonden aan huisregels wat kan lijden tot een onvrij gevoel
 - School als bindend element (vriendengroep = studenten)
- Emancipatieproces langer en meer ingrijpend: ze durven de maatschappij kritisch in vraag te stellen

Het kiezen van een beroep

Maken een keuze voor een beroep op basis van de veronderstelde kenmerken van het beroep = resultaat van een proces

Ginzberg: 3 perioden in het beroepskeuzeproces

- **Fantasieperiode** (tot 11j): keuze van beroep zonder rekening te houden met vaardigheden, capaciteiten en beschikbaarheid van banen, ze gaan zich identificeren met volwassenen met een bepaald imago (bv. Prinses, brandweerman)
- **Tentatieve periode** (adolescentie): ze gaan nadenken over de eisen van een beroep en over hun eigen capaciteiten en interesses (wat zou lukken?)
- **Realistische periode** (vroegge volwassenheid): definitieve keuze na verdieping, opleiding of ervaring

Kritiek:

- Oversimplificatie van de manier waarop mensen hun beroep kiezen
- Beroepskeuze = een ontwikkelingstaak van de jongere en jongvolwassene maar is niet definitief

Holland: persoonlijkheidstypes bij bepaalde beroepen

- **Realistisch:** nuchter, praktische probleemoplossers, fysiek sterk en minder sociale vaardigheden = arbeider, boer
- **Intellectueel:** theoretisch en abstracte, minder sociale vaardigheden = advocaat, fysicus
- **Sociaal:** verbale vaardigheden en interpersoonlijke vaardigheden = psychologe, onderwijzer
- **Conventioneel:** uiterst gestructureerde zaken = boekhouder, secretaresse
- **Ondernemend:** voorkeur voor risico's, goede leiders = managers, bankdirecteur
- **Artistiek:** creatieve uitingen = schilder, kok, architect

Gender & keuze:

- Traditioneel: vrouw geassocieerd met relaties, lager salaris en mindere status, mannen geassocieerd met oplossen en organiseren, hoger salaris en meer status
- Nu: bij wet verboden om een vacature specifiek mannen of vrouwen te vragen, er zijn nog wel vooroordelen tegenover genderrollen, meer mannen komen in vrouwenberoepen dan vrouwen in mannenberoepen en het **glazen plafond** is meer bij vrouwen in mindere posities=een onzichtbare barrière die maakt dat bepaalde mensen geen doorgroeikansen krijgen in een bedrijf

Sociale –en persoonlijkheidsontwikkeling

Adolescentie = **interimstatus**: overgangperiode tussen de status van kind en van volwassene. Grens naar volwassenheid vervaagd doordat adolescentie wordt verlengd en men spreekt van **jongvolwassenheid** (18-35j)

Havighurst: ontwikkelingstaken 12-18j (wat moet je binnen een bepaalde periode bereiken)

- Biologische ontwikkeling: je moet aanvaarden dat er fysieke veranderingen zijn zoals de groeisprint en seksuele rijpheid
- Acceptatie van volwassen rollen onder invloed van je eigen gewoonten: je wordt meer en meer verantwoordelijk voor je eigen handelen
- Emotionele onafhankelijkheid verwerven tegenover ouders en volwassenen: zelf emotioneel sterker worden en zelf problemen oplossen
- Eigen maken van een levensbeschouwing: je geloof, vegetariër, milieubewust,...
- Eigen identiteit en participeren aan een jeugdcultuur: heel veel rollen waarin je jezelf moet kunnen blijven

Identiteit: wie ben ik?

Zelfbeeld:

Bij een schoolkind wordt enkel gekeken naar wat ze van zichzelf vinden en niet naar de perceptie van anderen, vooral eigen fysieke kenmerken.

Bij de adolescentie gaan ze zichzelf beschrijven op basis van perceptie door henzelf maar ook door anderen, ze gaan een meer gestructureerd en coherent beeld geven van verschillende aspecten van het ik, ze gaan zichzelf bekijken vanuit een psychologisch perspectief = ideologische kenmerken (bv ik ben vegetariër) in plaats van fysieke kenmerken.

- Begin: verwarring door twee tegengestelde delen van het zelf: ze willen iets zijn maar ze vragen zich af of ze het wel zijn
- Einde: aanvaarding dat in verschillende situaties gedrag en gevoelens kunnen verschillen bv. je kunt sociaal zijn bij je familie, maar minder sociaal als je bij onbekende bent = afhankelijk van de situatie

Eigenwaarde:

Duidelijker zelfbeeld leidt niet altijd tot meer eigenwaarde want dan ga je ook meer je negatieve punten en tekorten zien.

Verskillende aspecten van je zelfbeeld kunnen op verschillende manieren beoordeeld worden

- *Eigenwaarde bij meisjes is kleiner dan bij jongens* (vroeg adolescentie) omdat meisjes meer zorgen hebben over hun uiterlijk, hun sociaal succes en hun schoolprestaties: het is moeilijk om balans te vinden tussen succes en goede schoolprestaties (strever vaak niet populaire meisje). Jongens voelen zich incompetent als ze niet aan het stereotype voldoen.
- *Sociaal economische status*: hogere SES = meer eigenwaarde want meer statusgerelateerde symbolen zoals GSM, iPod, merkkleidij,...
- *Maatschappelijke vooroordelen*:
 - Ras: vooroordelen worden opgenomen in het zelfbeeld, maar je eigenwaarde wordt gevormd door combinatie van factoren: sterke identificatie met je ras geeft positievere eigenwaarde
 - Obesitas: bv. IAT-testje: zwaardere mensen dommer, lichtere mensen slimmer → beïnvloed eigenwaarde
Vooroordelen zijn er bij volwassenen maar ook al bij kinderen: spelen het minst graag met obesitas kindje omdat die er zelf aan kan doen

Erikson

Identiteit ↔ identiteitsverwarring

Adolescenten gaan zoeken naar hun egoidentiteit: wat maakt mij uniek, wat zijn mijn sterke en zwakke punten, wat wil ik in de toekomst, rolverwarring → ze gaan experimenteren met verschillende rollen en keuzes

= **Psychosociaal moratorium**: periode in adolescentie waarbij ze zich tijdelijk onttrekken aan de verantwoordelijkheden van de volwassenheid en verschillende rollen en mogelijkheden uitproberen bv een sabbatjaar om de wereld te verkennen voor ze gaan studeren

- Positief: bewustzijn van je eigen uniekheid en capaciteiten → identiteit
Door actief te zoeken en te experimenteren ga je een stabiele en geïntegreerde identiteit verwerven
- Negatief: onvermogen om de juiste rollen te identificeren → identiteitsverwarring: ze gaan blijven experimenteren en zoeken maar niets vinden waardoor ze sociaal niet aangepast zijn en delinquentie gaan vertonen

Marcia: identiteitsontwikkeling

Identiteitsontwikkeling is afhankelijk van:

- Crisis: zoeken en kiezen tussen verschillende alternatieven
- Binding: psychologische investering in de gemaakte keuze
- ➔ Eerst in crisis en dan een binding aangaan
- ➔ 4 identiteitsstatussen
 - Identity achievement:
+ crisis, + binding: psychisch meest gezond, gemotiveerd om iets te bereiken, groter ethisch besef
 - Identity foreclosure:
-crisis, + binding: gelukkig en tevreden met zichzelf maar behoefte aan goedkeuring, vaak autoritair bv. zaak van vader overnemen
 - Moratorium:
+ crisis, - binding: nerveus, psychische conflicten, levendig, zoeken intimiteit met anderen
 - Identity diffusion
-crisis, -binding: losbandig, springen van hak op tak, moeilijk om hechte relaties aan te gaan en sociaal teruggetrokken

➔ Wisselen van status is mogelijk en stabiele identiteit rond 20jaar.

Relaties: familie en vrienden

Vanaf de pubertijd gaan adolescenten zich losmaken van de ouders en zich meer aansluiten bij leeftijdsgenoten → toename van autonomie:

- Ouders worden minder geïdealiseerd en meer beschouwd als individuen die ook tekorten hebben
- Ze worden zelfstandiger en beschouwen zichzelf meer als afzonderlijk individu
- Ouder –kindrelatie: van asymmetrie (ouder heeft de macht en alles voor het zeggen) naar gelijkwaardigheid

Geen generatiekloof!

- Ouders en kinderen hebben over veel maatschappelijke en religieuze dingen dezelfde mening, jongeren wel vaker progressiever
- Ze hechten beide evenveel waarde aan hun relaties: liefde en respect van adolescent voor ouders → positieve relaties

Conflicten:

Vooraf rond persoonlijke smaak en het opeisen van autonomie en onafhankelijkheid

Vooraf in vroege adolescentie want dan zijn er verschillen in definities en gedachten over wat wel en niet gepast is, verschil in denken over de ouderlijke regels en ze hebben een grote neiging om in discussie te gaan. → Aanvaarding door ouders: toegankelijk, ruimte en autonomie voor adolescent

Leeftijdsgenoten:

Komen steeds meer voor en steeds belangrijker omdat we ze nodig hebben voor sociale vergelijking want ouders bieden hier onvoldoende mogelijkheid voor, leeftijdsgenoten vormen een referentiegroep: geven informatie over de mate waarin er geëxperimenteerd wordt met rollen en gedrag sociaal aanvaardbaar is

- ➔ Andere in hokjes plaatsen, groepen benoemen met abstracte termen:
- **Cliques** = vriendengroepen: 2-12 mensen zowel jongens als meisjes die frequent sociaal contact hebben en steun zoeken bij elkaar
- **Crowds** = subculturen, jeugdculturen: grotere groepen van individuen met gemeenschappelijke eigenschappen (bv. sport, muziek) die niet per se persoonlijk contact hoeven te hebben maar die wel een eigen stijl en idealen hebben
= tegencultuur: als jongere beter doen dan de gevestigde waarde

Populariteit:

- **Populair**: wordt meestal aardig gevonden **HOGHE STATUS**
- **Controversieel**: door sommigen aardig gevonden, door anderen niet **HOGHE STATUS**
- **Afgewezen**: wordt niet aardig gevonden **LAGE STATUS**
- **Genegeerd**: wordt niets van gevonden **LAGE STATUS**

Conformiteit:

Peer pressure= de druk die leeftijdsgenoten uitoefenen om zich te conformeren aan hun gedrag en attitudes = niet altijd!

- Vrienden invloed op kleding en vrije tijd
- Moeders invloed op persoonlijke relaties en alledaagse dingen
- Vaders invloed op school en deelname aan maatschappij

Schooltijd: conformeren aan ouders

Vroege en midden adolescentie: conformeren aan leeftijdsgenoten, ouders en andere volwassenen

Einde adolescentie: minder conformeren, meer onafhankelijk en eigen mening

Volwassenheid

= periode waarin je ten volle maatschappelijk actief bent = lange periode

Meeste bereiken het tussen 20 à 25 jaar, studerende jongeren blijven langer in interimstatus.

Ouderdom = periode nadat men maatschappelijk ten volle actief is (60 à 65 jaar)

- ➔ Psychologisch criterium is zelfevaluatie, voel ik mij volwassen?
= rijpheid bereikt op
 - Cognitief vlak: plannen en autonoom beslissen
 - Emotioneel gebied: standvastig in schoenen staan
 - Handelingsvlak: verantwoordelijkheid dragen

Je kunt je volwassen voelen op een vlak en niet op de anderen, lopen niet parallel. Omdat het subjectief is (zelfevaluatie) gaat dit op verschillende leeftijden voorkomen dat ze zich volwassen voelen.

Is geen statische periode (30jarige verschild van 50jarige)

Is niet te vatten binnen een vast ontwikkelingsschema want veranderingen zijn veel minder tijdsgebonden als in de kindertijd, want er zijn veel grotere spreidingen rond gemiddelde (bv. Kinderen krijgen), er is ook een grote diversiteit in vormgeving van hun leven (veel autonomie = veel keuzevrijheid = divers leven) en het tijdsbeeld kleurt ook mee hoe de volwassenheid gaat worden vormgegeven.

Cognitieve ontwikkeling

Hoogste vorm van cognitief functioneren = formeel operationeel denken

Maar nadien zijn er nog wel kwalitatieve ontwikkelingen mogelijk → **postformeel denken**

4 kenmerken:

- Realiteitsbetrokken:
 - o Adolescenten: wat kan, hypothetisch denken, stel dat
 - o Volwassenen: wat is, denken gebruiken als instrument om problemen op te lossen, bezig houden met kern van de zaak en daar realistische oplossing voor zoeken = realiteitsbetrokken denken
- Relativerend:
 - o A: zwart wit denken, meer fanatieke overtuigingen
 - o V: verschillende argumenten en meningen beluisteren om tot een oordeel te komen, genuanceerder, toleranter (niet alle volwassenen doen dat, maar hoger opgeleide mensen gaat dit eerder doen)
= van dualistisch naar relativistisch denken
- Persoonlijk geïntegreerd
Dat je loskomt van vast bepaalde schema's, structuur door de ervaring die je al hebt opgedaan en gaat naar een persoonlijke stijl
- Creatief:
Problemen niet enkel oplossen maar ook zelf problemen zien, door diepgaand in iets te duiken ga je op een aantal problemen stoten, nieuwe mogelijkheden zien en daar dieper op ingaan
Rond 40jaar gaat creativiteit bij mensen dalen omdat routine er is ingeslepen en is moeilijk om tot nieuwe inzichten te komen

Kritiek op deficit model:

-
- Soort IQ- test

Gaan naar genuanceerd beeld waar andere onderzoeksmethoden zijn gebruikt zoals ook longitudinaal onderzoek

- ➔ Verschillende dimensies van intelligentie
- Vloeiende intelligentie: Korte termijngeheugen (werkgeheugen), daalt al van middenvolwassenheid (20-35 jaar)
- Gekristalliseerde intelligentie: lange termijngeheugen (informatieverwerking), groeit door tot lang na middenvolwassenheid (70-75 jaar)

Sociale en persoonlijkheidsontwikkeling

Partnerrelatie

- Adolescentie: liefjesrelatie monogaam maar wel meerdere liefjes na elkaar
- Volwassenheid: vaste relatie, 1 iemand voor een lange tijd
Complete relatie = 3 componenten
 - **Intimiteit:** verlangen naar teder contact, bezorgdheid

- **Passie:** emotionele opwindung, verlangen naar fysiek en seksueel contact
- **Inzet:** beslistheid om relatie in stand te houden en eraan te werken

Liefdesdriehoek

Er is niet 1 soort relatie maar er zijn er verschillende die goed zijn op basis van componenten

- Complete liefde: 3 componenten aanwezig
- Vriendschap (liking): intimiteit
- Lege liefde: inzet maar geen genegenheid en passie meer, geen raakvlak meer en eindigt vaak in scheiding als ook na een tijd de inzet wegvalt
- Bevlieging (infatuation): passie
- Romantische liefde: passie en intimiteit maar geen of weinig inzet voor de relatie
- Vriendschappelijke liefde (companionate): intimiteit en inzet maar weinig passie → heel veel relaties evolueren naar dit soort relatie omdat de fysieke aantrekkingskracht wegvalt
- Dwaze liefde: er is passie en inzet

Rolveranderingen: bestaande rollen kunnen wijzigen en er kunnen nieuwe rollen bijkomen (grootmoeder, schoonmoeder)

Vormgeving van relatie kan gaan veranderen waardoor je elkaar moet terugvinden.

Dynamisch -affectieve ontwikkeling

- Beroepscarrière:
 - Jongvolwassenen zoeken naar job, aspiraties bijstellen en job shoppen.
 - Middenvolwassenheid: settelen in job (tevreden of berusten in wat men heeft gevonden gaat dit nuanceren door voldoening te vinden in hobby), de accentverschuiving voor belang van de job
Mag niet te moeilijk of niet te gemakkelijk zijn, en geen te groot verschil tussen wat men verwacht en wat je capaciteiten zijn.
- Zelfbeeld en zelfwaardering
 - Betere inschatting van je eigen mogelijkheden en grenzen door ervaring, hierdoor een daling in de kloof tussen zelfbeeld en ideaalbeeld omdat dit minder streng wordt waardoor het welbevinden stijgt

Oudere volwassenheid

➔ SLIDES

Terminale daling: fysiek kondigt de dood zich nog niet aan maar wel op cognitief vlak gaan de laatste jaren voor de dood de ouderen minder goed presteren

Deficit model gaat ervan uit dat er verval is en is onvermijdelijk → maar kan ook een kwalitatieve ouderdom zijn

Functietraining: kan oefening cognitieve achteruitgang tegengaan?

- Onderzoek (Willis)
- Helpt voor een groot deel maar niet voor iedereen
- ➔ **Rust -roest model:** mits oefening en stimulatie kunnen bejaarden cognitieve mogelijkheden lange tijd bewaren

Slide 36:

Hoe minder contextcues er zijn, hoe moeilijker het wordt om de herinneringen naar boven te halen

Cues= hints te vinden in de context bv. oma gaat naar de zoo waar ze pinguïns ziet die eten krijgen → welke dieren heb je gezien, op die moment eten in de keuken kan een cue zijn voor te denken aan de pinguïns

Cues verbinden aan bepaalde taken die tijdsgerelateerd zijn waardoor we deze gebeurtenisgerelateerd maken (bv. Alarm op gsm of horloge om medicatie in te nemen)